

Frederik

Zomer 2015
Prijs: €4,95

MILITAIRE GESCHIEDENIS NU MAGAZINE

De
militaire
Top 40

*De jongste ridder:
Gijs Tuinman*

*De militaire
fashion look*

*Eimert van
Middelkoop, Peter van
Uhm en Gerrit Valk:
Geschiedenis, lust of last?*

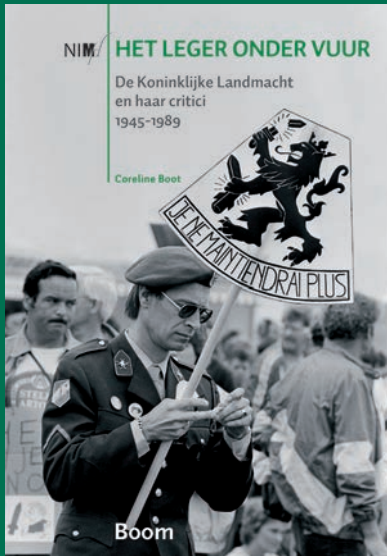

Militaire geschiedenis bij Boom Uitgevers Amsterdam

Het leger onder vuur

De Koninklijke Landmacht en haar critici 1945-1989

Coreline Boot

Dit boek geeft een uniek overzicht van de verschillende protestvormen waar de Nederlandse krijgsmacht mee te maken kreeg tussen 1945 en 1989. Aan de hand van nog niet eerder geraadpleegde bronnen worden mythes over hoe het Ministerie van Defensie zou zijn omgegaan met zijn critici tegen het licht gehouden.

ISBN 9789089536341 | paperback
312 blz. | € 29,90

Mei 1940

De strijd op Nederlands grondgebied

Herman Amersfoort
Piet Kamphuis

ACTIE

Dit jaar is het precies 75 jaar geleden dat de Duitse troepen Nederland binnenvielen. Ter gelegenheid hiervan is deze rijk geïllustreerde uitgave nu in prijs verlaagd! In de vroege ochtend van 10 mei 1940 begon voor Nederland de Tweede Wereldoorlog. Op 12 mei was de nederlaag al onafwendbaar geworden, toen Duitse tanks de parachutisten bij de Moerdijk bereikten.

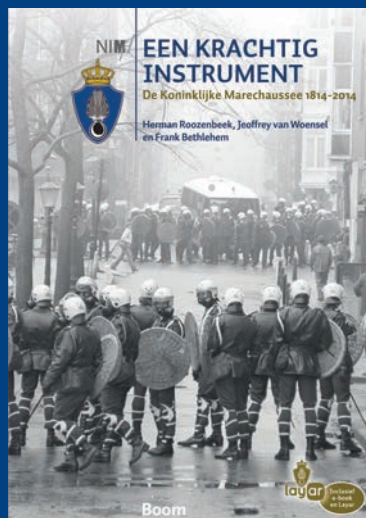
ISBN 9789461057020 | paperback | 460 blz. | van € 36,- nu voor € 25,- *
*actie geldig tot 17 juni

Een krachtig instrument

De Koninklijke Marechaussee 1814-2014

Herman Roozenbeek
Jeffrey van Woensel
Frank Bethlehem

In 2014 bestond de Koninklijke Marechaussee 200 jaar. *Een krachtig instrument* brengt de geschiedenis van dit militair politiekorps niet alleen tot leven in de tekst, maar ook in rijk geschakeerd beeldmateriaal. Naast de talrijke foto's en andere illustraties kunt u – met behulp van uw smartphone of tablet – diverse filmfragmenten bekijken.

ISBN 9789089531599 | gebonden 272 blz.
€ 29,90 | inclusief e-book en layars

200 jaar Koninklijke Landmacht

1814-2014

Ben Schoenmaker (redactie)

Op 9 januari 1814 besloot prins Willem Frederik, de latere koning Willem I, tot de vorming van een nieuw leger. Daarmee stond hij aan de basis van de Koninklijke Landmacht, die in 2014 precies 200 jaar oud was.

'Prachtig uitgevoerd boek [...] een aanrader, en niet alleen voor veteranen.'
- Checkpoint

ISBN 9789461058713 | gebonden 296 blz.
€ 29,90 | inclusief e-book en layars

Colofon

Frederik is een uitgave van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van het instituut. Het NIMH is een zelfstandig wetenschappelijk kennis-, onderzoeks- en documentatiecentrum binnen de Nederlandse Defensie Academie (NLDA).

Zakelijke leiding

Piet Kamphuis

Hoofredactie

Minte Kamphuis, Onno Sinke

Redactie

Arthur ten Cate, Jaus Müller, Rolf de Winter

Beeldredactie

Okke Groot, Dirk Janse, Louis Kaulartz,
Judith Moortgat

Artdirector en vormgeving

Andre Klijsen / Villa Y

Fotografie

Keesnan Dogger / Mediacentrum Defensie (MCD)

Met medewerking van:

Hans Aarsman, Herman Amersfoort,
Frank Bethlehem, Serge Blom, Pierre Bokma,
Beatrice de Graaf, Petra Groen, Jan Hoffenaar,
Michael Horrée, Wim Klinkert, Saskia Klooster,
Rogier Koedijk, Ad van Liempt, Sven Maaskant,
Eimert van Middelkoop, Steffie van den Oord,
Lex Oostendorp, Mariska Pool, Ben Schoenmaker,
Gijs Tuinman, Peter van Uhm, Gerrit Valk,
Theo Vleugels

Logistiek en distributie

Katy Jansen, Henk Kauffman

Druk

OBT

De Militaire Top 40 is tot stand gekomen door een verkiezing onder de medewerkers van het NIMH. Zij kozen uit een lijst van tweehonderd composities de in hun ogen beste nummers over oorlog en krijgsmacht.

Het NIMH heeft getracht alle rechthebbenden van het beeldmateriaal te achterhalen. Mochten personen of instanties desondanks van mening zijn dat rechten niet zijn gehonoreerd, dan kunnen zij zich wenden tot het instituut.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het NIMH.

De meningen en opvattingen die in deze publicatie worden uitgesproken, zijn en blijven voor de verantwoordelijkheid van de auteur. Zij geven niet noodzakelijkerwijs de mening weer van de minister van Defensie.

© 2015 Nederlands Instituut voor Militaire Historie, Den Haag

Afbeelding omslag:

Portret van Willem Frederik Karel door Charles Pièrre Verhulst, 1817.
(Collectie Paleis Het Loo, Apeldoorn, bruikleen van
Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau, foto Paleis Het Loo)

Beste lezer,

Waarom deze glossy? Waarom *Frederik*?

In 2015 bestaat het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) tien jaar. Dit tweede lustrum grijpen wij, militairhistorici van de krijgsmacht, aan om *Frederik* uit te geven: een publiekstijdschrift over militaire geschiedenis.

De keuze voor de naam van ons blad is tweeledig: *Frederik* verwijst zowel naar onze thuisbasis, de Frederikkazerne in Den Haag, als naar een Oranjetelg met een belangrijke rol in de Nederlandse militaire geschiedenis. Prins Frederik van Oranje-Nassau (1797-1881) was een militair hervormer, oprichter van de Koninklijke Militaire Academie in Breda en in september 1830 bevelhebber van de Nederlandse troepen tijdens de Belgische Opstand. Hij was bovendien geïnteresseerd in militaire geschiedenis. Zo gaf hij de militairhistoricus François de Bas de opdracht een biografie over hem te schrijven, met als doel de militaire prestaties van het leger uit die tijd voor het voetlicht te brengen. *Frederik* en het NIMH zijn kortom nauw met elkaar verbonden.

Het NIMH werd in 2005 opgericht en brengt sindsdien de geschiedschrijving van en over de verschillende krijgsmachtdelen bijeen. Deze glossy wil u een eerste kennismaking bieden met de grote variëteit en rijkdom van de militaire geschiedenis. U treft in *Frederik* uiteenlopende artikelen aan zoals een rondetafelgesprek met de Nederlandse hoogleraren militaire geschiedenis, een dagboek van een deelnemer aan de VN-missie in Mali, een artikel over de militaire *fashion look*, een interview met de jongste ridder Militaire Willems-Orde, een ooggetuigenverslag van de slag bij Waterloo – en nog veel meer.

Namens de redactie wensen wij u veel lees- en kijkplezier,

Minte Kamphuis en Onno Sinke

Frederik

Een gesprek met de Nederlandse hoogleraren militaire geschiedenis

'Blijvende verbazing' 4

Minte Kamphuis en Onno Sinke

Bijzonder informatieverzoek

Kijken met een andere bril 19

Okke Groot

COLUMN

Waar zijn onze weapons of mass narration? 9

Beatrice de Graaf

Kaki op 20 de catwalk

Mariska Pool

Interview met Gijs Tuinman

Een moderne ridder met passie voor geschiedenis 24

Jaus Müller

STELLING

Geschiedenis – lust of last voor Defensie? 10

Eimert van Middelkoop, Peter van Uhm en Gerrit Valk

De Slag bij Waterloo door de ogen van Gerard Rochell

Brood en brandewijn 28

Ben Schoenmaker

Militaire geschiedenis, the making of..

Dagboek van een operationeel dagboekschrijver in Mali 12

Arthur ten Cate

De Koude Oorlog in Noorwegen

Op training met de mariniers 32

Jaus Müller

Interview met Piet Kamphuis, directeur van het NIMH

In dienst van Mars en Clio 16

Onno Sinke

Bijzonder informatieverzoek

Liefdesmoord ten tijde van de Eerste Wereldoorlog 36

Judith Moortgat

Interview met generaal-majoor Theo Vleugels, commandant van de Nederlandse Defensie Academie (NLDA)

Geschiedenis als springplank voor cadet en adelborst

37

De indringende Korea-foto's van Wim Dussel

Op de huid van de troep

50

Okke Groot

Jaus Müller

Tactisch oefenen op Europa's laatste slagveld

'Heute Nacht Krieg'

Rogier Koedijk

38

Ary Romijn en de koopvaardij tijdens de Tweede Wereldoorlog

De veelal vergeten verhalen van de vaderlandse handelsvloot

54

Saskia Klooster

Privékiekjes van militairen

Judith Moortgat

42

Het ABC van het militair taalgebruik

Van Apepak tot Zandhaas

Jaus Müller

57

De diensttijd van... Pierre Bokma en Lex Oostendorp

De acteur en de generaal

Minte Kamphuis en Onno Sinke

44

De populariteit van luchthelden tijdens de Eerste Wereldoorlog

Idols '14-'18

Rolf de Winter

58

De Fotodetective

Een paar bruggen te weinig

Hans Aarsman

46

Ménage à trois

Rats, kuch en bonen

Sven Maaskant

62

De Militaire Top 40

48

COLUMN

Steeds meer verhalen

Ad van Liempt

49

RECEPT

Rats

63

RONDE TAFELGESPREK

Buiten de Schatkamer, de pronkzaal van het Nationaal Militair Museum vol oude uniformen, vaandels, schilderijen en documenten, staat een bordje: "Deze zaal is vandaag gesloten voor publiek." Binnen gaat het over belangrijke zaken: *Frederik* heeft de vier hoogleraren en een voormalig hoogleraar militaire geschiedenis in Nederland uitgenodigd voor een gesprek over de stand van het vakgebied. Aan tafel zitten Herman Amersfoort, Petra Groen, Jan Hoffenaar, Wim Klinkert en Ben Schoenmaker. Wordt dit gesprek een ware richtingenstrijd of zijn de vijf historici vredelievend en eensgezind?

Minte Kamphuis en Onno Sinke

Foto's: Keesnan Dogger / MCD

'Blijvende verbazing'

Een gesprek met de
Nederlandse hoogleraren
militaire geschiedenis

Van niche naar wetenschap

Over de vraag wat militaire geschiedenis nu precies is, zijn de historici het alvast eens. Zij hebben, samen met anderen die zich bezighouden met militaire geschiedenis, afgesproken dat hun onderwerp tweeledig is. Enerzijds gaat militaire geschiedenis over 'het vechten', anderzijds om de relatie tussen de krijgsmacht en de politiek en de samenleving. Maar de militaire geschiedenis is, zeker in de buitenwereld, omgeven met nogal wat clichés. Die zijn behoorlijk hardnekkig, geeft Klinkert aan: "De militairhistoricus houdt zich bezig met knopen en uniformen – dat imago kleeft aan het vakgebied." En hoewel er in clichés altijd een zekere waarheid zit, houdt de professionele militairhistoricus zich tegenwoordig juist zelden bezig met dit soort niche-onderwerpen. De Nederlandse militairhistorici werken interdisciplinair en doen samen met andere historici uit binnen- en buitenland onderzoek. Hoe en wanneer is deze verandering in het vakgebied tot stand gekomen?

Volgens Groen is de maatschappelijke weerstand tegen de krijgsmacht in de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw van belang geweest. Onder invloed van de protesten realiseerde het Ministerie van Defensie zich dat geschiedenis iets kon doen aan het imago van de krijgsmacht. Dat zette aan het eind van de jaren zeventig institutionele ontwikkelingen in gang. Jonge, universitair geschoolde historici stroomden

daarna bij zowel de historische dienst van de marine als die van de landmacht binnen. Schoenmaker voegt daaraan toe dat ook bredere ontwikkelingen in de samenleving van invloed zijn geweest op de professionalisering van de militaire geschiedenis. Het einde van de Koude Oorlog zorgde voor meer academische belangstelling voor conflicten. Nieuwe richtingen in onder meer de politieke geschiedenis maakten dat militaire geschiedenis langzaam geaccepteerd raakte. Schoenmaker: "Het taboe op militaire geschiedenis is verdwenen." Inmiddels is militaire geschiedenis een volwaardig specialisme binnen de historische wetenschap geworden.

Dankzij de dienstplicht

Hoe zijn de vijf historici zelf eigenlijk tot hun vakgebied gekomen? De heren zijn alle vier via de dienstplicht in aanraking gekomen met de historische dienst van de landmacht, en zodoende met militaire geschiedenis. Amersfoort geeft ruiterlijk toe dat zijn belangstelling voor het militaire pas gaandeweg is gekomen. Hoffenaar had daarentegen al voor zijn dienstdtijd een fascinatie voor het fenomeen oorlog: "Alles in de samenleving is gericht op opbouwen, en dan heb je de krijgsmacht: haar inzet betekent toch vooral destructie. Waarom bestaat dat, wat zit daarachter?" Groen, de enige vrouw in het gezelschap, is ook de enige die van buitenaf

Wie zijn de hoogleraren militaire geschiedenis in Nederland?

Ben Schoenmaker is bijzonder hoogleraar Militaire geschiedenis na 1815 aan de Universiteit Leiden en werkzaam bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie in Den Haag. Hij houdt zich bezig met de Tweede Wereldoorlog en internationale vredesoperaties.

Jan Hoffenaar is bijzonder hoogleraar Militaire geschiedenis aan de Universiteit Utrecht en werkzaam bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie in Den Haag. Hij houdt zich bezig met de periode van de Koude Oorlog.

Wim Klinkert is hoogleraar Militaire geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam en universitair hoofddocent aan de Faculteit Militaire Wetenschappen in Breda. Zijn specialisatie is Nederlandse militaire geschiedenis in de periode 1870-1945.

gesolliciteerd heeft op een onderzoeksfunctie bij Defensie. Met het onderzoeksonderwerp, de politionele acties in Indonesië, was ze al bekend, maar voor haar speelde een andere vraag: “Kun je in dienst van het ministerie vrij genoeg zijn om alles wat je ontdekt ook op te schrijven?” Dat is een vraag die geldt voor elk van de vijf historici, zo blijkt tijdens het verdere gesprek.

In dienst van het bedrijf

Militaire geschiedenis wordt in Nederland op twee manieren aangeboden in het hoger onderwijs: aan de universiteit (de Universiteit van Amsterdam, de Universiteit Utrecht en de Universiteit Leiden) en aan de Faculteit Militaire Wetenschappen in Breda. Amersfoort en Klinkert doceren zowel aan de universiteit als in Breda. Ze zien duidelijke verschillen tussen de studenten. Enerzijds zijn er de studenten geschiedenis aan de universiteit, die het militaire bedrijf kiezen als specialisatie van hun opleiding tot historicus. Anderzijds zijn er de studenten aan de Nederlandse Defensie Academie (NLDA). Zij hebben minder met het historische metier, maar hun affiniteit met het militaire aspect is groter. Dat vergt van de docent een goede kennis van Defensie en van het militaire leven. Klinkert: “De cadetten en adelborsten op de NLDA gaan bijvoorbeeld na hun college niet ‘naar huis’: de KMA of het KIM is hun huis.”

Alle vijf de militaire historici doen die kennis op bij Defensie zelf. Ze werken zowel bij een universiteit als bij het ministerie, als ambtenaar. Schoenmaker en Klinkert stellen daarom: “Militaire geschiedenis is wel wat te vergelijken met bedrijfs-geschiedenis, met dezelfde potentiële voor- en nadelen.” Een belangrijk mogelijk gevaar is dat wat Groen zich bij haar aanstelling afvroeg: de mogelijk conflicterende analyses van een ontwikkeling of gebeurtenis van de onderzoeker en van de politiek-ambtelijke top (zie hiervoor ook het interview met Piet Kamphuis elders in *Frederik*). Toch zien de historici ook veel voordelen, zoals het gebruik van contemporaine, veelal voor anderen gesloten bronnen.

Populariteit

Aan de universiteiten is de specialisatie militaire geschiedenis de laatste jaren populair. Dat heeft volgens de docenten te maken met de toegenomen zichtbaarheid van militairen. De masteropleiding aan de UvA heeft rond de 25 studenten per jaar, terwijl het bachelorvak aan de UU kan rekenen op 120 deelnemers. Daar zitten ook vrouwelijke studenten bij. Hoe zit het eigenlijk met vrouwen en militaire geschiedenis? In de krijgsmacht zijn vrouwen duidelijk in de minderheid en ook bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie, de huidige historische dienst van het ministerie, werken ruimschoots

Petra Groen was tussen 1994 en 2009 bijzonder hoogleraar Militaire geschiedenis na 1815 aan de Universiteit Leiden en is werkzaam bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie in Den Haag. Haar onderzoek betreft de krijgsmacht in voormalig Nederlands-Indië.

Herman Amersfoort is hoogleraar Militaire geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam en hoogleraar Militaire geschiedenis en strategie aan de Faculteit Militaire Wetenschappen in Breda. Zijn onderzoek richt zich op de periode van het Interbellum.

meer mannen dan vrouwen. Groen: “Kijk om je heen: de portretten in deze zaal zijn allemaal van heren. Mijn ervaring is toch: de krijgsmacht is – de meeste – vrouwen wezensvreemd, en vice versa.” Toch is er de laatste jaren een duidelijke stijging te zien in het aantal vrouwelijke studenten dat bij militaire geschiedenis terecht komt. Zij komen voor een deel van holocaust- of genderstudies en brengen van daaruit een kritische houding mee tegenover oorlog en krijgsmacht. Dat levert tijdens de colleges interessante discussies op. Ook zijn zij vaak geïnteresseerd in nieuwe benaderingen van de militaire geschiedenis: zij willen zich graag verdiepen in de psychologische kant van het slagveld of in de beeldvorming rond geweld.

Integrale geschiedenis

Deze nieuwe benaderingen zijn op dit moment nog niet gemeengoed in de militaire geschiedenis. Die is bovendien, internationale contacten ten spijt, ook nog vaak erg nationaal georiënteerd. Dat is deels een hardnekkig overblijfsel uit het verleden, zoals het nationale en eenzijdige beeld van de Nederlandse Meidagen van 1940. Voor recent onderzoek is er een bijkomende reden, licht Schoenmaker toe: “De beperkte toegang tot internationale bronnen legt de focus van onderzoek naar internationale of vredesoperaties snel bij Nederland.” De vijf historici zien hier nog wel mogelijkheden voor ontwikkeling. Hoffenaar: “Een geïntegreerde politiek-militaire geschiedenis van de Koude Oorlog, met aandacht voor beide

zijden van het conflict – dat zou prachtig zijn.” In de praktijk is het echter moeilijk om dat soort onderzoek te doen. Niet alleen is het bijna onmogelijk om alle bronnen te verzamelen en te lezen in alle talen. Ook het feit dat grote, internationale conflicten door de verschillende partijen anders geïnterpreteerd worden, is een potentieel struikelblok voor een gezamenlijk onderzoek.

Een groot project op het gebied van de Nederlandse militaire geschiedenis is de handboekenserie ‘Militaire geschiedenis van Nederland’. In 2013 is het eerste deel, over de Tachtigjarige Oorlog, verschenen en in juni 2015 verschijnt het volgende deel: *Oorlogen overzee*. Dat gaat over de oorlogen in de overzeese gebieden in de periode tot 1814. Amersfoort, Hoffenaar en Schoenmaker zitten in de kernredactie. Groen is voorzitter van deze redactie en heeft de eerste twee delen geredigeerd. Klinkert: “Als de reeks klaar is, dan levert dat een unieke serie op waarin tot nu toe afzonderlijk behandelde onderwerpen zijn geïntegreerd: de koloniën en zowel het optreden op land als op zee.” Hoffenaar ziet mogelijkheden om de boeken te gebruiken in het bacheloronderwijs.

Al met al doen Amersfoort, Groen, Hoffenaar, Klinkert en Schoenmaker met plezier onderzoek naar de krijgsmacht. Over wat er eigenlijk nodig is om een goede militairhistoricus te zijn, zijn ze eensgezind: “Affiniteit. En verbazing. Zonder een blijvende verbazing over je onderzoeksonderwerp, red je het niet.”

Waar zijn onze weapons of mass narration?

Wat is handiger: wel of niet je militaire strategie uitventen? Op dit moment lijkt het erop dat de Nederlandse regering voor de tweede optie kiest. De laatste nieuwsberichten rond de operaties in Irak waren buitengewoon onderkoeld en nietszeggend. ‘Trainingsmissie Irak begint in januari’, luiden de krantenkoppen in november 2014. Sindsdien is er weinig meer over de operaties in Irak vernomen. ‘De opmars van IS is gestopt’, dat is tot op heden de summere boodschap van commandant der Strijdkrachten Tom Middendorp. Op zich is dat een helder, duidelijk omschreven, en zelfs haalbaar doel. De vraag is natuurlijk wel hoe de middelen en de tactieken zich tot dat strategische doel verhouden. Draagt de trainingsmissie daaraan bij? Maar die mag vooralsnog de poort niet uit. En hoe zit het met de F-16’s? Die doen uiteraard hun werk naar volle tevredenheid. Maar naar wiens tevredenheid? Van de Amerikanen, van de CDS, van de Tweede Kamer?

Begrijp me niet verkeerd, misschien is de keuze om voor wat betreft de pr laag te vliegen en onder de radar te blijven niet verkeerd. We weten allemaal nog waartoe het gepolariseerde debat en de versimpelde dichotomie ‘vechten vs. wederopbouwen’ rond de missie in Afghanistan heeft geleid. Namelijk tot een voortijdig afbreken van die missie op binnenlands politieke gronden in 2010.

Maar de vraag is natuurlijk: wat is dan precies de achterliggende strategie, en wie heeft daar zicht op? De defensietop, uiteraard. En misschien ook wel de betrokken ministers, van Defensie en Buitenlandse Zaken, maar de rest van het kabinet, de Tweede Kamer, de militaire vakbond en de samenleving als geheel? Nauwelijks.

Is dat erg? Vooralsnog niet. Kijk naar Mali, kijk naar Irak nu. De Nederlandse militairen opereren prima in de luwte van al die media-aandacht. Misschien vinden ze dat zelfs wel prettiger. Maar goed, we weten nu al dat discussie rondom de missie onmid-

dellijk opvlamt wanneer er iets ergs gebeurt. Wanneer IS weer een gruweldaad pleegt, of wanneer er grote ongelukken gebeuren. In dat eerste geval lopen de emoties hoog op. We moeten ingrijpen, en wel nu meteen! Maar gerechtvaardigde gevoelens van afschuw, medelijden, solidariteit of wraakzucht zijn geen substituut voor een doordachte strategie.

Je hebt dus alleen al vanuit het oogpunt van *contingency planning* wel degelijk een strategisch narratief nodig. *Strategic narratives*, dat zijn – om Lawrence Freedman aan te halen – verhalen met een begin, midden en eind, bedoeld om groepen mensen te mobiliseren, in beweging te brengen voor een bepaald strategisch einddoel. Zo’n narratief moet in staat zijn te verklaren wat er onderweg gebeurt, hoe tegenslagen worden opgevangen, wat de gevolgen van onze daden zijn, en wat het ons uiteindelijk oplevert.

Ook Defensie kan niet zonder. Zelfs al weet je dat de context voortdurend in beweging is, het te behalen doel gedurende de missie zal veranderen en de beschikbare middelen volstrekt onvoorspelbaar zijn, dan nog heb je een verhaal nodig dat de rode lijn vasthoudt. Dat voorkomt meedeinen op golven van goedkope opwinding en afschuw. Dat biedt een weerwoord aan de *weapons of mass narration* die IS de wereld inslingert. Maar dat voorkomt vooral dat binnenlandse partijpolitieke overwegingen te snel en te gemakkelijk de doorslag geven bij het ondermijnen van het draagvlak voor militaire operaties. De ‘strategische ongeletterdheid’ die mijn collega Isabelle Duyvesteyn in haar oratie vaststelde in het Nederlandse politieke debat is geen excuus voor het achterwege laten van de hoogst noodzakelijk nascholing op dit vlak. Defensie heeft genoeg goede verhalenvertellers in huis. Tijd dus voor een strategische missie: leg het ons maar uit!

Beatrice de Graaf

Hoogleraar *History of International Relations & Global Governance*, Universiteit Utrecht

FOTO: ED VAN RIJSWIJK IN OPDRACHT VAN UNIVERSITEIT UTRECHT

DE STELLING

Geschiedenis – lust of last voor Defensie?

Een eenduidig antwoord op deze stelling valt niet te geven. Zoals iedereen en alles met een geschiedenis wisselen herinneringen van trots zich af met gevoelens van schaamte. Toch denk ik dat geschiedenis voor Defensie behalve een last ook een lust is. Waarom is anders De Zwaluwenberg nog steeds het onderkomen van de inspecteur-generaal der Krijgsmacht en is Bronbeek dé instelling waar niet alleen met vertedering, maar ook met trots naar wordt gekeken? Hoe zouden we anders onze schepen moeten vernoemen als die de namen van illustere zeehelden moeten ontberen? Ook een regimentskazerne zonder oudheidkamer of andere relictten die herinneren aan bijzondere gebeurtenissen uit de geschiedenis is ondenkbaar. Bovendien is het geen toeval dat het Nationaal Militair Museum behoort tot de populairste musea van ons land. Een ware lieu de mémoire.

Geschiedenis is noch een lust noch een last, maar is de uitkomst van de weg waarop we nu zijn aanbeland als krijgsmacht. Daarbij horen mooie en minder fraaie gebeurtenissen, maar het oordeel daarover is aan de generatie huidige en toekomstige historici. Laten we er vooral trots op zijn dat mede door onze krijgsmacht geschiedenis een wetenschap is die zonder beperkingen in ons land kan worden bestudeerd en beoefend.

GERRIT VALK

Historicus en voorzitter Veteraneninstituut

m

Militairen zijn normale mensen die bereid zijn om abnormale dingen te doen voor een betere wereld. Dat abnormale schuilt in de context van hun werk. Het is altijd complex, je wordt geconfronteerd met ethische dilemma's, het gaat over leven of dood en vaak is het ver van huis in een andere cultuur. Militairen worden dan ook in hun opleiding en vorming al meegegeven wat de reikwijdte van hun handelen kan zijn. Zij beseffen dat zij een grote maatschappelijke verantwoordelijkheid dragen en een voorbeeldfunctie vervullen. Dat besef is gestoeld op de waarden en normen van de samenleving en het geleerde uit de geschiedenis. Fouten maken is menselijk, dat mag best. Niet van fouten leren, dat mag niet. Militairen leren het liefst van de fouten of geleerde lessen van anderen; het gaat immers om leven of dood. Lessen tactiek en strategie, krijgsgeschiedenis, van Sun Tzu tot Clausewitz – het is onmisbaar als basis om het militaire vak goed te kunnen uitoefenen. Dus geschiedenis is geen lust en ook geen last voor Defensie, het is een must!

PETER VAN UHM

Oud-commandant der Strijdkrachten

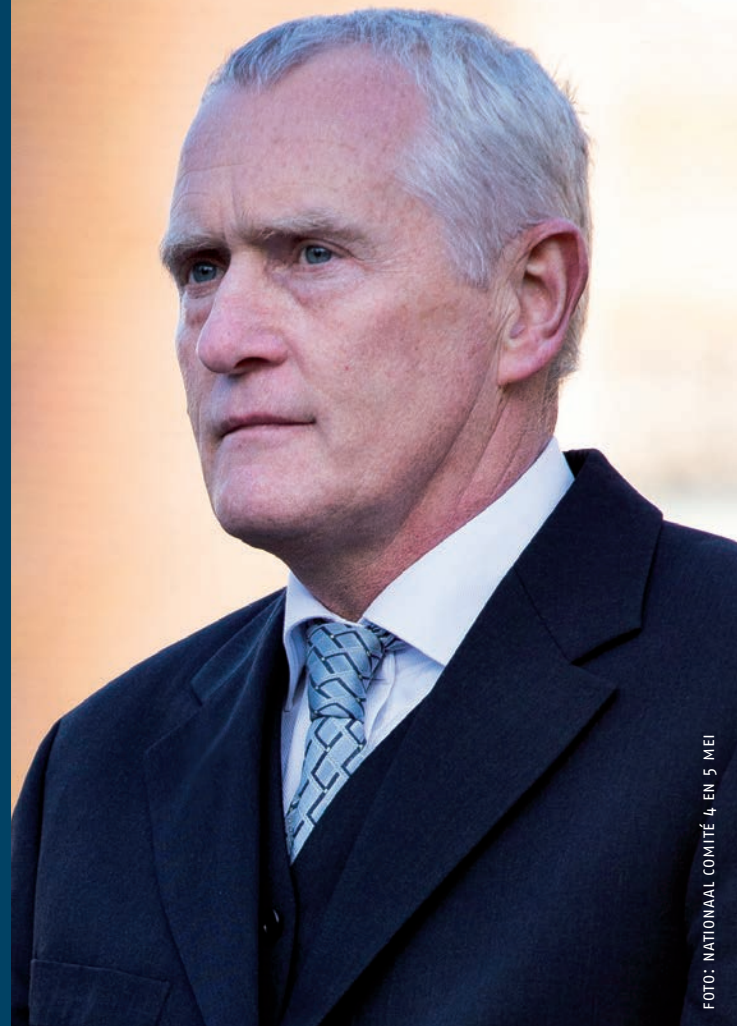

FOTO: NATIONAAL COMITÉ 4 EN 5 MEI

FOTO: MCD

m

Meer dan welk ander ministerie sleept het Ministerie van Defensie zijn geschiedenis met zich mee, of het nu gaat over politieke, personele, operationele of organisatorische aangelegenheden. Dood materiaal is het zelden, want altijd weer is er de kans dat iets uit die geschiedenis gaat 'opspelen'. Elke minister van Defensie dient zich dan ook te realiseren dat hij constitutioneel verplicht is om verantwoording af te leggen c.q. inlichtingen te verstrekken over al dan niet vermeende misdrijvingen tijdens de politioenele acties in Indonesië, een fotorolletje in Bosnië, de aanschaf van materieel et cetera. Geschiedenis binnen Defensie is dan ook nooit ver weg. Het is een soms wat onrustig bezit met de potentie van onverwachte actualiteitswaarde. Of die geschiedenis een last of een lust is, doet er weinig toe. Het is een noodzaak! Een moderne democratie behoort te beschikken over voldoende zelfreinigend vermogen. Dat vermogen bestaat onder meer uit een voortdurende reflectie op actueel en historisch handelen. Altijd weer is er de behoefte om de omgang met de zwaardmacht in heden en verleden tegen het licht te houden. Om ervan te leren, ermee te moraliseren, ervan te distantiëren – dat is ieders vrijheid. Als het materiaal maar beschikbaar is, toegankelijk is gemaakt en professioneel wordt beheerd.

EIMERT VAN MIDDELKOOP

Oud-minister van Defensie

MILITAIRE

*Dagboek van een operationeel
dagboekschrijver in Mali*

Arthur ten Cate

GESCHIEDENIS

THE MAKING OF...

BAMAKO, HOOFDSTAD VAN MALI, 30 DECEMBER 2014. Nachtelijke aankomst in een Afrikaanse metropool. Vanuit het vliegtuig zie ik fluorescerende lichten en brandende vuren op de grond. Civile vlucht vanuit Amsterdam, met tussenstop. Anders dus dan Afghanistan, waar we vanaf Eindhoven meteen in de militaire lijn zaten. Een collega helpt me op het vliegveld langs de douane. Nachtelijke rit door verlaten straten. Geen wapens in de auto. Zo anders dan Uruzgan, Kandahar of Kabul! Dit is een VN-missie. Geen directe dreiging hier, zeggen ze. De volgende ochtend terug naar het vliegveld. Bij daglicht een heel andere indruk van Bamako. Hier is men dagelijks bezig met overleven. Door naar kamp Castor te Gao, om de operationeel dagboekschrijver bij de Nederlandse militaire eenheden af te lossen.

KAMP CASTOR, BIJ GAO, 31 DECEMBER 2014. Militairhistorici zijn erbij terwijl de geschiedenis wordt gemaakt. Hun vastlegging is van nut voor latere verantwoording, voor onderwijs aan nieuwe lichten militairen, voor aanvragen van onderscheidingen, als basismateriaal voor geschiedschrijving. Militairhistorici gaan te velde! Vandaag een *mission brief* bij de commando's. Er wordt begonnen met het planningsproces voor een nieuwe operatie. Dit is de derde rotatie van de speciale taakgroep *Scorpion*, die sinds april 2014 verkenningen uitvoert voor de VN-missie MINUSMA in de meest instabiele gebieden van Mali. De militairen gaan daarbij steeds verder van de basis. Sinds Chinook-helikopters in het najaar ondersteuning gingen verlenen, kan dat ook. De commando's komen zo steeds vaker in gebieden waar vijandige groeperingen actief zijn. Hun acties vereisen een zorgvuldige planning en vastlegging. Fascinerend om mee te maken, ook met het oog op de eigen geschiedenis die bij het Korps Commandotroepen zo belangrijk is.

KAMP CASTOR, 1 JANUARI 2015. Gelukkig nieuwjaar! Het vuurwerk dat de Apaches gisteravond met lichtkogels zouden verzorgen, ging niet door vanwege diverse dreigingswaarschuwingen. Iedereen, ook andere VN-eenheden en de Franse gevechtstroepen van de antiterreuroperatie *Barkhane* (voorheen *Serval*) zijn alert. Het laatste dat Nederland wil, is met lichtmunitie bondgenoten schrik aanjagen. Eerste dag van het nieuwe jaar: het VN-hoofdkwartier stuurt twee Apaches naar de plaats Ber bij Timboektoe, een soort enclave waar twee groepen elkaar dreigen aan te vallen. De Nederlandse vliegers belanden in een klassiek VN-dilemma. Eenmaal boven het gebied weigeren betrokken VN-staven duidelijkheid te verschaffen over de nadere invulling van de opdracht. Zijn de Apaches er alleen om de VN-troepen op de grond te beschermen, of mogen ze ook ingrijpen als de burgerbevolking in het nauw komt? Geen VN-officier die een besluit durft te nemen, frustratie in de cockpits. Uiteindelijk loopt het met een sisser af, want de aanvallende partij trekt zich terug. Voor de historicus interessant: een incident waaromheen het Srebrenica-spook waart. Op kamp Castor evalueert men: wat als de aanvallers het stadje waren binnengevallen en aan het moorden waren geslagen terwijl de VN-hiërarchie zijn gebruikelijke besluiteloosheid etaleerde?

Schoonheid en geweld liggen in conflictgebieden dicht bij elkaar: doorsnee uitzicht in de *safe haven* bij een raketaanval. (Foto: Contco MINUSMA)

GAO-STAD, 5 JANUARI 2015. Voor het eerst de poort uit. Naar Gao, stoffig woestijnstadje aan de oever van de rivier de Niger. Een curieuze mengeling van rechthoekige kleiwoningen en ronde nomadententen. Op bepaalde plaatsen zijn die tenten de afgelopen weken opgepakt, en getuigen lege plekken en hopen afval van het verdwijnen van hele wijken. Vlak buiten Castor staat voor de poort van het VN-bataljon uit Bangladesh (de bureu) een uitgebrande vrachtwagen. Daar is afgelopen zondag een magnetische bom tegenaan geplakt. Na de explosie reed de chauffeur in paniek naar de ingang van het legerkamp. Zijn truck was echter niet meer te redden. Inschatting is dat het gevaar in Gao aan het toenemen is. Op straat merk je daar weinig van. Er wordt veel gezwaaid. Wat zijn de verwachtingen van deze mensen? Wat willen ze dat we voor ze doen? Overal waar gestopt wordt, komen meteen drommen kinderen op het voertuig af. Lachen, handjes geven, onverstaanbaar kletsen. Gewoon kinderen die nieuwsgierig zijn naar die buitenlanders in hun straat.

Op de werkvloer: militairhistorische vastlegging buiten de poort. (Foto: Contco MINUSMA)

Verkenkers voor de Verenigde Naties. De commando's voegen weer een hoofdstuk toe aan hun geschiedenis. (Foto: MCD)

Tentenkamp in de woestijn. Alle uitzendingen zijn verschillend, maar toch ook hetzelfde. (Foto: Contco MINUSMA)

KAMP CASTOR, 6 JANUARI 2015.

Midden in de nacht. Doffe bons in de verte. Ritsen van klamboes. Harde klap dichtbij. Iedereen ligt in een fractie van een seconde op de grond. 'Alarm!' schreeuwt iemand een paar tenten verderop. Raketaanval. Weer een inslag, ditmaal weer verder weg. De wekker zegt dat het een paar minuten over één uur is. Nog niet zo lang geslapen. Plat liggen, rollend een broek aantrekken, scherfvest aan en helm op. Het alarm gaat af. Rennend in het witte maanlicht naar de *safe haven*, een open bunker waarvan er meerdere rondom het tentenkamp staan. Van alle kanten komen militairen aanhollen, sommige volledig gekleed, andere in slaaptenu op slippers. Tegen de muur en hopen dat er niet eerder op de avond een schorpioen heeft besloten daar zijn nestje te bouwen. Wachten op nadere orders. Er wordt gekletst, sigaretten gerookt. Na een half uur krijgen de halfontklede collega's het koud. In de verte stijgen helikopters op vanaf het Franse kamp. Er wordt gekeken of er al dan niet een projectiel binnen de hekken is gevallen. Koppen worden geteld. Na anderhalf uur klinkt het 'einde alarm'. Terug naar de tenten. Het gevaar is geweken.

KAMP CASTOR, 12 JANUARI 2015.

Eindelijk weer een zonnige dag. Dat was lang geleden! De afgelopen vijf dagen heeft het hard gewaaid, waardoor er ontzettend veel zand en stof in de lucht hing. Een rode waas. De zandstormen bliezen de korrels overal waar je ze niet hebben wilt. Om verkouden van te worden: tranende ogen, geïrriteerde slijmvliezen, hoesten, snotneuzen. Onder zulke omstandigheden zijn de vier minuten douchen 's avonds een paradisijselijke ervaring. Het is nu winter en dat betekent prettige temperaturen. Als straks de zomer weer aanbreekt en overdag de airco's de hitte niet meer aankunnen, komt er een nieuwe uitdaging. De harde werkelijkheid van militaire operaties op het Afrikaanse continent: extreme hitte, enge ziektes en giftige beesten. Kortom, vijanden genoeg hier!

Uitvalbasis van de Nederlandse VN-eenheden is kamp Castor te Gao. (Foto: Qua Patet Orbis)

KAMP CASTOR, 13 JANUARI 2015.

Er is een geïmproviseerd explosief afgestaan op een van de drukste kruispunten van Gao-stad, vlak na het langsrijden van een VN-voertuig. De inzittenden hebben geluk: de ontsteker gaat af maar de hoofdvlading (een antitankmijn) niet. Het zet iedereen wel aan het denken. Tot nu toe reden Nederlanders ongepantserd door een gebied dat als veilig werd beschouwd. Maar na de raketaanval en dit incident rijst de vraag: begint deze missie een ander karakter te krijgen? Toen de Nederlandse bijdrage aan MINUSMA werd opgezet, was de toonzetting positief. Een vredesoperatie vanuit een veilige regio. Tegenstanders zaten ver weg. Vergeet Afghanistan, denk VN-blauw. Nu de vijand dichterbij komt, moeten profiel en wijze van optreden misschien worden aangepast. Het is een fascinerend proces hoe een militaire organisatie dat doet. De kwestie of deze missie is onderschat, en of de eenheden in het uitzendgebied adequaat genoeg (mogen) reageren, is een hamvraag geworden. Dit is cruciaal voor de latere geschiedschrijving. Dit is militaire historie, *the making of*.

INTERVIEW

IN DIENST VAN

MARSENGLIO

INTERVIEW MET PIET KAMPHUIS, DIRECTEUR VAN HET NIMH

Onno Sinke

De directeur van het NIMH, drs. Piet Kamphuis fietste op weg naar de lagere school en vervolgens de HBS dagelijks langs het borstbeeld van majoor Thomson aan de Hereweg te Groningen. Toen stond het pontificaal voor een kazernecomplex. Nu is de militaire presentie verdwenen, maar houdt Thomson nog steeds de wacht.

Wie was Thomson? De majoor Lodewijk Thomson (1869–1914) staat bekend als de bevelhebber van de Nederlandse missie naar Albanië in 1913. Deze militaire inzet van zeventien militairen is de geschiedenis ingegaan als de allereerste Nederlandse vredesmissie. De Nederlanders hadden de taak de gendarmerie van de pasgevormde staat Albanië op te leiden. Maar de situatie in de nadagen van het Ottomaanse Rijk bleek weerbarstig. Verschillende groepen stredden om de macht. Tijdens de verdediging van de Albanese stad Dürres op 15 juni 1914 raakte Thomson betrokken bij een vuurgevecht. Een kogel raakte hem, waarna hij korte tijd later overleed. Zijn dood was destijds een schok voor Nederland. Thomson was ridder in de Militaire Willems-Orde en lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 1905 tot 1913. Een paar maanden na zijn dood trokken alle Nederlandse militairen zich terug uit Albanië; net voordat de Eerste Wereldoorlog uitbrak.

Tegenwoordig zijn er verschillende monumenten ter nagedachtenis aan Thomson. Een replica van het borstbeeld in Groningen staat op een centrale plek in de stad Dürres, waar Thomson in 2000 tot ereburger werd benoemd. Een andere replica staat sinds 2014 in de corridor die de Eerste en Tweede Kamer met elkaar verbindt.

Foto: Keesnan Dogger / MCD

Tegen de duinen, aan de rand van de Haagse wijk Benoordenhout bevindt zich de Frederikkazerne. Een complex van traditionele kazernegebouwen en moderne kantoorflats waar burgers en militairen kriskras door elkaar lopen. In een van de hoge torens is het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) gevestigd. In een kamer gevuld met boeken, vitrines vol militaire memorabilia en het staatsieportret van koning Willem Alexander en koningin Máxima ontvangt Piet Kamphuis, directeur van het NIMH, zijn bezoekers. Hij is, zoals altijd, gekleed in beschaafd burgertenu van jasje en dasje.

Wijzend naar een rode baret in een vitrine vertelt hij smakelijk lachend: “De Luchtmobiele Brigade was bedoeld als het paradepaardje van de Koninklijke Landmacht. De generaals kregen bij de oprichting ruzie over de kleur van de baret en een passende wapenspreuk. Ze schakelden uiteindelijk ons militairhistorici in.” Kamphuis ging op bezoek bij de esthetisch adviseur van Defensie, een echte Haagse heer. Onder het genot van een glas jenever werd een heel klein boekje met Latijnse spreuken erbij gepakt, ooit gekocht op de rommelmarkt.

Kamphuis: “Wat bleek? Alle spreuken van landmachtonderdelen kwamen uit dit boekje.” Samen kozen ze het motto: ‘Nec temere, nec timide’ (noch roekeloos, noch vreesachtig). Het was een uitspraak van de Zweedse koning Gustaaf Adolf, een militair genie. “Zo doen we dus een heleboel van dit soort onzichtbaar werk, wat goed is voor smakelijke verhalen”, zegt Kamphuis. “Een beetje militairhistoricus is aan de dinertafel ook altijd wel gezellig.”

Een militairhistoricus is flexibel en kan tegen een stootje

Ondertussen doet zijn instituut veel meer dan dit klassieke historische spitwerk. De veertig medewerkers zijn voortdurend bezig om de operationele activiteiten van de krijgsmacht vast te leggen en onderzoek te doen naar het militaire verleden van ons land. Ze zijn gemiddeld goed voor acht boeken per jaar. Ook bij actuele kwesties als het onderzoek naar de Molukse treinkaping bij De Punt en de claims van Indische weduwen, zijn historici van het NIMH betrokken. Sinds enkele jaren gaat er stevast iemand van het NIMH mee bij militaire missies om als dagboekschrijver vast te leggen wat er in het operatiegebied gebeurt. De val van de enclave Srebrenica in 1995 heeft geleerd hoe belangrijk dit is. De medewerkers verzorgen ook militairhistorisch

onderwijs aan universiteiten, voor opleidingen binnen de krijgsmacht en voor militaire eenheden. Zij zorgen samen met ruim veertig vrijwilligers dat de collecties en de beeldbank met meer dan twee miljoen foto's en tienduizend films goed toegankelijk worden gemaakt voor het publiek. Zij zijn verder een vraagbaken voor de media.

Het werk is dus nogal divers en de werknemers van het NIMH moeten dan ook flexibel zijn. "Het belangrijkste is natuurlijk dat mensen hun vak verstaan", vertelt Kamphuis. Maar er is meer. "Het type studeer-kamergeleerde, een beetje autistisch, maar geniaal, daar kan ik niet veel mee. In beginsel moeten mensen bereid zijn en ook in staat zijn te velde te opereren. Ze moeten tegen een stootje kunnen en ook bij tien graden onder nul functioneren."

Van tijdverdrijf voor kolonels naar professionele aanpak

Kamphuis kwam in 1979 als dienstplichtige terecht bij de Sectie Militaire Geschiedenis Koninklijke Landmacht. Het was een lastige tijd voor de militairhistoricus. Alle aandacht ging uit naar arbeiders-, vrouwen- en cultuurgeschiedenis. "Je liep het risico om met eieren bekogeld te worden als je als militairhistoricus bij een Studium Generale optrad", herinnert Kamphuis zich. Landmacht, luchtmacht en marine hadden ieder hun eigen historische dienst. De Sectie Militaire Geschiedenis was midden jaren zeventig volgens Kamphuis nog "een rustoord voor oudere oversten en kolonels die je niet in de organisatie kwijt kon en die je nog twee of drie jaar een boek liet lezen".

Eind jaren zeventig zette de professionalisering van het vak in. Tegenwoordig stelt het NIMH alleen maar onderzoekers aan die gepromoveerd of bijna gepromoveerd zijn. Drie medewerkers zijn zelfs bijzonder hoogleraar. "Ik zou nu weinig kans meer maken om aangenomen te worden", zegt Kamphuis lachend. De oprichting van het NIMH in 2005 was een andere mijlpaal in de ontwikkeling. Dat jaar werd de top van de krijgsmacht gereorganiseerd waarbij de commandant der Strijdkrachten vergaande bevoegdheden kreeg. De afzonderlijke diensten voor militaire geschiedenis, inclusief de marechausseetak, gingen op in één, voor de gehele krijgsmacht werkend, NIMH. De militairhistorici kunnen zo beter inspelen op de 'joint' inzet van de krijgsmachtdelen.

Geen concessies aan de onafhankelijkheid

Het NIMH is een wetenschappelijk onderzoeks- en kenniscentrum van het Ministerie van Defensie met een aantal belangrijke publiekstaken. Het risico bestaat dat politieke druk wordt uitgeoefend om onwelgevallige onderzoeksconclusies weg te laten. Kamphuis hamert op de onafhankelijkheid van zijn instituut: "Net zoals elke goede wetenschapper moet doen, gaan we zeer kritisch met bronnen om. Als iets rood is, dan schrijven we ook dat het rood is. Op dat punt doen we geen concessies aan politieke correctheid of de waan van de dag. Wel vind ik dat we de politiek-ambtelijke top niet mogen verrassen met opzienbarende onderzoeksconclusies. Ik vind dat zij die niet uit de media behoren te vernemen." De minister van Defensie is dan ook niet verantwoordelijk voor het uitgevoerde wetenschappelijke onderzoek, die verantwoordelijkheid berust bij het NIMH zelf.

Volgens Kamphuis is men binnen het NIMH constant aan het nadenken over wat de ontwikkelingen zijn in het vakgebied, tegen welke problemen militaire organisaties aanlopen en waar historische kennis nuttig bij kan zijn. Defensie moet wel iets hebben aan de activiteiten van het NIMH. "Wij worden betaald door een organisatie", zegt Kamphuis. "'t Zou perfide zijn om dan gewoon vrij te gaan spelen en maar te doen waar je zin in hebt omdat je het toevallig leuk vindt. Dus wat we doen is relevant, sterker nog: moet relevant zijn voor Defensie en de samenleving, hetzij op korte, hetzij op lange termijn." De onderzoeksagenda komt in dialoog tot stand. Ook hier waakt men voor de waan van de dag. Onderzoek kan ook later pas zeer relevant blijken te zijn. "In de jaren zeventig, tachtig en negentig was grootschalig militair optreden de norm. Wij deden ook onderzoek naar kleinschalig militair optreden in Nederlands-Indië. Bij Defensie vroeg men zich wel eens af: 'Waar zijn die jongens mee bezig?'" Bij het militaire optreden in Irak en Afghanistan kwam de kennis van het NIMH over *counterinsurgency* opeens goed van pas. Ook de zesdelige handboekenreeks over de militaire geschiedenis, waarvan de eerste twee delen zijn verschenen, is een voorbeeld van fundamenteel onderzoek. Hierbij trekken de onderzoekers van het instituut op met vooraanstaande collega's uit de universitaire wereld.

In de afgelopen 36 jaar heeft Kamphuis gezien hoe er steeds meer belangstelling kwam voor militaire geschiedenis. Er is tegenwoordig respect voor veteranen en grote belangstelling voor wat ze hebben gedaan. Kamphuis heeft nog nooit zo veel belangstelling voor militairhistorische onderwerpen in de media gemerkt. Wat geeft hem nu de grootste voldoening, terugkijkend op 10 jaar NIMH en 36 jaar in het vak? "Dat we militaire geschiedenis op de kaart hebben gezet met een stel gedreven vakmensen die 'Mars' en 'Clio' met hart en ziel dienen."

Dagelijks wordt het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) benaderd met verzoeken om informatie of de levering van materiaal uit de vele collecties die het instituut beheert. In deze rubriek aandacht voor deze bijzondere verzoeken.

KIJKEN MET EEN ANDERE BRIL

Professionele gebruikers van beeldmateriaal benaderen het NIMH regelmatig in hun zoektocht naar illustraties voor publicaties. Vaak vragen ze om min of meer gebruikelijk militairhistorisch beeldmateriaal, maar incidenteel is er behoefte aan foto's van zaken die niet zo voor de hand liggen. Zo werd ik enige jaren geleden benaderd met de vraag of het NIMH ook in het bezit was van foto's die de liefdesrelaties tussen Nederlandse militairen en Indonesische vrouwen in beeld brengen. Een dergelijke vraag dwingt je met een andere bril naar de collectie te kijken. Intieme contacten tussen Nederlandse militairen en de plaatselijke bevolking zijn niet bepaald een onderwerp dat zich onverbloemd manifesteerde in de door propaganda gedreven militaire informatievoorziening uit de tijd van de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd. En in de talloze albums van Indiëveteranen worden deze onderwerpen evenmin frank en vrij getoond. Uiteindelijk bleek onze fotocollectie toch verschillende beelden te bevatten waarmee de vraagstellers uit de voeten konden. Een aantal hiervan is gepubliceerd in de documentaire *Tuan papa* van de hand van Annegriet Wietsma en Stef Scagliola (2011) en in het boek *Liefde in tijden van oorlog* van dezelfde makers.

Okke Groot

Achtergrondfoto:

Feestavond in de onderofficiersmess in Hotel Patria Krekot te Batavia, september 1948. (NIMH)

Nederlandse militair en Indonesische vrouw met baby. Nederlands-Indië, 1946-1949. (NIMH)

Prostituees in een bordeel in Kampong Kotja, 1948. (NIMH)

Door Nederlandse militairen vervaardigde fotocollage op een schoolbord'. Nederlands-Indië, 1946-1949. (NIMH)

De documentaire *Tuan Papa* (vrij vertaald 'mijnheer de vader') schetst een beeld van de Nederlandse militairen in Indië en de kinderen die zij verwekten bij Indonesische vrouwen tijdens de koloniale oorlog 1946-1949. De documentaire is nog te zien via www.npogeschiedenis.nl. Het boek *Liefde in tijden van oorlog* (Uitgeverij Boom, 2013) is te bestellen via de website www.oorlogsliefdekind.nl

KAKI

OP DE

Mariska Pool

Kaki is de kleur voor de lente- en zomerkleding van 2015. Zo steekt deze kleur, die bijna vijftig jaar geleden voor het eerst op de catwalk verscheen, weer eens de kop op. De seizoenscollectie van Marc Jacobs toont veel kaki modellen en Ralph Lauren past de kleur toe op zijn safari-mode. Vorig jaar ontwierp Olivier Rousteing voor Balmain stoere kaki stukken met een militaire look, Addy van den Krommenacker gebruikte het samen met andere groentinten in 2011 voor *A Glamorous Peaceful Warrior Woman*, Dries van Noten paste kaki in 2000 toe, A.F. Vandevorst deed dat eind jaren negentig, en Yves Saint Laurent was een van de eersten in 1968. Maar waar komt kaki eigenlijk vandaan?

1

2

Catwalkmodellen:

- p. 28 Olivier Rousteing voor Balmain, herfst/winter 2014
Victor Virgile / Getty Images
- p. 29 A.F. Vandevorst, voorjaar/zomer 2012
- p. 30 Marc Jacobs, voorjaar/zomer 2015
- p. 31 Addy van den Krommenacker, herfst/winter 2011

CATWALK

Een veldheer maakt mode

Harry Lumsden, commandant van de in Punjab gestationeerde *Bengal Irregular Cavalry*, paste de kleur, heel baanbrekend, in 1846 voor het eerst toe op de kleding van zijn manschappen. Hij had de kleur afgekeken van de inheemse soldaten en Lumsden vond kaki gewoon geschikter om in te vechten dan het Engelse knalrood. Met mode hadden zijn 'dirty shirts' niets te maken en dat zo'n honderd jaar later modegrootheden ermee aan de haal zouden gaan, had hij vast niet voorzien. 'Zijn' kleur werd van 'geschikt voor diensten overzee' tot de legerkleur bij uitstek en daarmee inspiratiebron voor ontwerpers. Maar eerlijk is eerlijk, kaki is niet het enige wat ontwerpers succesvol van het leger gejat hebben. Want werkelijk alles wat een soldaat droeg, is wel eens op de catwalk verschenen.

Militaire look

Wie dit seizoen voor een militaire look wil gaan hoeft daarom niet duur te winkelen, maar kan gewoon eens kritisch in de eigen klerenkast kijken. Want zonder dat wij het weten hebben we allemaal wel 'militaire' kledingstukken hangen. Overduidelijk zijn natuurlijk kledingstukken met epauletten, hét symbool van militaire macht. Epauletten stammen af van een praktisch lintenbundeltje op de schouder dat moest voorkomen dat uitrustingsstukken afgleden. Zij werden vanaf de achttiende eeuw, in ieder geval bij het Franse leger, gebruikt als rangonderscheidingsteken. Eind negentiende eeuw zien we epauletten voor het eerst in de burgermode en vandaag de dag zijn ze niet meer weg te denken bij sportieve outdoor-overhemden en bij jassen zoals trenchcoats.

3

4

De trenchcoat komt overigens ook uit het leger, een herkomst die niet echt bekend is, maar die een beetje taalkundige wel uit het woord kan afleiden. *Trench* betekent loopgraaf en dat is de plek waarvoor de jas werd ontworpen. De natte loopgraven van de Eerste Wereldoorlog vroegen om een waterbestendige regenjas. Thomas Burberry, welbekend van de Burberry-ruit, maakte de jas voor het *British Royal Flying Corps* van gabardine, en voorzag hem van praktische accessoires zoals epauletten, stormflap, ceintuur, klepzakken met D-ringen en comfortabele raglanmouwen. Die mouwen zijn vernoemd naar Lord Raglan, die tijdens de Slag bij Waterloo in 1815 een arm verloor en daarom makkelijk aan te trekken kledingstukken nodig had. De trenchcoat werd een klassieker. Niet alleen omdat de redders van het vaderland hem droegen, maar vooral ook doordat Hollywoodsterren als Humphrey Bogart in *Casablanca* en stijlicoon Audrey Hepburn in *Breakfast at Tiffany's* te zien waren in het kledingstuk. En daar denken we toch eerder aan bij het zien van de trenchcoat, dan aan de loopgravenoorlog.

Populair door filmsterren

Audrey Hepburn heeft nog een 'militair' kledingstuk populair gemaakt, dat we waarschijnlijk wel in onze kast hebben: de cardigan – het kraagloze vest met knopen dat zij bij voorkeur achterstevoren droeg. Het is vernoemd naar Lord Cardigan, aanvoerder van de *Light Brigade*, die vocht tijdens de Krimoorlog (1853-1856). We weten niet of het vest nu vernoemd is naar de *dashing uniforms* van zijn huzaren – blauwe kamgaren vesten, gedecoreerd met gouden tressen –, of naar het fraaie verhaal dat Cardigan in het heetst van de strijd zijn trui met een zwaard zou hebben opengereken, om die daarna met knopen weer op te lappen. Feit is wel dat een praktisch kledingstuk was geboren. Je kan het klassiek dragen of sportief – het is altijd goed. Een blouse of een T-shirt eronder en je bent netjes.

Ready for all Emergencies

Illustrated Naval or Military Catalogues Post Free.

When facing the Hun or facing the Weather, the most efficient and comfortable Safeguard is a

BURBERRY TRENCH-WARM

Practical in every detail, smart and soldierly in appearance, and made in one piece which makes it especially serviceable.

THREE COATS IN ONE GARMENT.

The service worn above, provides a

WEATHERPROOF that is thoroughly reliable, yet still-softening and flexible. It includes anything in the form of wet, yet is entirely free from rubber, gutta or other unhealthy, acridly insular. The service makes a

BRITISH WARM. Made of luxuriously soft Camel Flannel, it is snug and warm in chilly weather, yet very light. A most comfortable coat for wear in dog-days in the hot of day. The two parts

TRENCH COAT available. A serviceable, much-loved, adaptable coat for civilians, a ready response to demand and renders beautiful warmth.

Officers Under Orders
For Europe or the Far East, only obtain at Burberry's. Undersize in suitable materials, and every detail of fit.

READY-TO-PUT-ON
Perfect fit is assured, as each garment is made to order from 30 different sizes. Completion in 14 days to 2 to 4 days.

BURBERRYS
HAYMARKET S.W.1 LONDON
BOUL. MALESHERBES PARIS 8. AGENTS

Het T-shirt heeft ook een vergeten militaire herkomst, alleen niet van de landmacht, maar van de marine. Na eerdere modellen uit wol, met knoopjes en lange mouwen, werd in 1913 het witte, katoenen hemd met korte mouwen bij de U.S. Navy ingevoerd als onderhemd. Mannen zouden het dragen als onder- of werkkleding, als bovenkleding was het 'not done'. Dat veranderde toen Marlon Brando in *A Streetcar named Desire* (1951) in een sexy, strak T-shirt zijn opwachting maakte en iedereen verleidde tot het dragen ervan.

Alle tinten militair

En zo zijn veel ingeburgerde militaire kledingstukken geschikt voor de legerlook. Montycoats, houtje-touwtjejassen vernoemd naar veldmaarschalk Montgomery, werden populair bij burgers nadat de overschotten in 1946 gedumpt waren; chino's, kaki-kleurige katoenen broeken van het Britse en Amerikaanse leger; desertboots, de bekende Clarks, ontwikkeld voor Britse officieren in woestijngebieden; Wellingtonboots, rubber regenlaarzen, gedragen door soldaten tijdens de wereldoorlogen, maar ontwikkeld in de negentiende eeuw voor de cavalerie van de hertog van Wellington; bomber jacks, patrol caps, balaclava's, ga zo maar door.

De modetrend van het moment volgen hoeft dus niet lastig te zijn. Wie voor de hardcore legerlook wil gaan en voor wie deze militaire items te 'gepolijst' zijn, kan natuurlijk ook de dumpwinkel plunderen: gevechtslaarzen, een parka, een combatbroek en je bent *ready-to-go*. Zolang het kaki is, is het goed.

- 1 Courtesy of the Council of the National Army Museum, London
- 2 Collectie Nationaal Militair Museum (NMM) Soesterberg
- 3 Reg Speller / Getty Images
- 4 © Burberry
- 5 Collectie Nationaal Militair Museum (NMM) Soesterberg
- 6 © Underwood & Underwood / Corbis
- 7 © Burberry
- 8 Audrey Hepburn in *Sabrina*
- 9 © Bettmann / Corbis
- 10 Courtesy of the Alfred and Gillett Trust

INTERVIEW

GIJS TUINMAN

EEN MODERNE
PASSIE VOOR

Jaus Müller

Foto: Andreas Terlaak

Hij is op dit moment de jongste drager van de oudste Nederlandse ridderorde. Majoor Gijs Tuinman (35) ontving op 4 december 2014 van koning Willem-Alexander op het Binnenhof in Den Haag de ridderslag in de Militaire Willems-Orde (MWO). Tweehonderd jaar geleden, in 1815, werd deze hoogste onderscheiding voor moed, beleid en trouw voor het eerst uitgereikt aan Willem, prins van Oranje (de latere koning Willem II). Dat was naar aanleiding van zijn krijgsverdiensten bij de Slag bij Waterloo in 1815.

In de tweehonderd jaar dat de orde bestaat, werd deze meer dan zesduizend keer uitgereikt. In de periode na 1940 ontvingen nog maar zo'n tweehonderd mensen de ridderslag. Majoor Marco Kroon (die in 2010 tot Ridder in de Militaire Willems-Orde werd geslagen naar aanleiding van zijn krijgsverrichtingen in Afghanistan) en Gijs Tuinman vormen de enige twee nog actief dienende militairen met een Militaire Willems-Orde.

Halverwege oktober 2014 kreeg Tuinman te horen dat hij in aanmerking kwam voor de hoge onderscheiding. Toen hij het nieuws kreeg dat ook zijn naam zou worden bijgeschreven in het register van het kapittel van de Militaire Willems-Orde, moest hij even denken aan die ruim zesduizend voorgangers. Wie waren zij? Waar hadden zij de hoge onderscheiding aan te danken?

Het verleden als inspiratie

Eind 2014 kreeg Tuinman de kans om de op dat moment nog enig levende Nederlandse ridder uit de Tweede Wereldoorlog te ontmoeten. Verzetsstrijder Pieter Cornelis van den Hoek (die in februari op 93-jarige leeftijd overleed) ontving Tuinman voor een gesprek. Twee ridders onder elkaar. "Bepaalde

normen en waarden herkende ik. Ook bij Van den Hoek ging het niet om hem als persoon." Een van de mooie dingen aan dat gesprek, zegt Tuinman, was de inkijk die Van den Hoek bood in het verzetsverleden. Dat is waar Tuinman dan ook graag over praat; de rol die geschiedenis speelt binnen het werk als militair.

Niet alleen vanwege de lange traditie die onlosmakelijk is verbonden met de Orde, maar ook vanwege het praktische belang van geschiedenis binnen de krijgsmacht. Tuinman: "Terugkijken om ervan te leren. Ik denk dat historisch besef en het uitpluizen van gedane operaties in het verleden heel relevant is. Ik kijk zelf naar de afwegingen die militairen in het verleden maakten, ook op het gebied van leiderschap, en naar de context van dat moment."

Ook bij het plannen van zijn eigen operaties in Afghanistan, als pelotonscommandant van het Korps Commandotroepen, keek hij naar het verleden. "Ten eerste biedt het verleden inspiratie om niet te blijven hangen in de context van vandaag. Kijken naar het verleden leert je relativiseren. Want de geschiedenis leert dat de complexe en dynamische context van bijvoorbeeld Afghanistan, niet nieuw is. Het kunnen verplaatsen in contexten die afwijken van het huidige klimaat, leidt tot vrijheid van denken en flexibiliteit."

In het bestuderen van de verschillen in context tussen toen en nu, ontdek je bovendien de constanten in het oorlog voeren, zegt Tuinman. "Die continuïteiten zijn namelijk voorspelbaar en geven dus houvast. Het is belangrijk uit te zoomen uit de waan van de dag. Kijk naar de Korea-oorlog en naar een pelotonscommandant destijds. Wat kwam er op hem af? Welke afweging maakte hij? Hoe zou je reageren met de wetenschap van nu? Daar leer ik van."

RIDDER MET GESCHIEDENIS

DATABANK ONDERSCHIEDINGEN

Voor wie verder in het verleden wil duiken van de mensen met een dapperheidsonderscheiding, staat de databank dapperheidsonderscheidingen ter beschikking. Het Nederlands Instituut voor Militaire Historie stelt deze online databank ter beschikking voor onderzoek. In de databank zijn alle dragers van dapperheidsonderscheidingen (waaronder de Militaire Willems-Orde) opgenomen die tussen 1815 en 1963 zijn uitgereikt. Het is mogelijk te zoeken op achternaam, op onderscheiding of op periode waarin een onderscheiding per Koninklijk Besluit is toegekend. Bij iedere persoon is, wanneer bekend, het krijgsmachtdeel, wapen of dienstvak vermeld, evenals de missie of actie waarvoor de onderscheiding is toegekend. In totaal zijn 21.272 onderscheidingen in de databank opgenomen.

Weblink databank dapperheidsonderscheidingen:
<http://www.defensie.nl/onderwerpen/onderscheidingen/inhoud/dapperheidsonderscheidingen/databank-dapperheidsonderscheidingen>

WAARVOOR ONTVING TUINMAN ZIJN ONDERSCHIEDING?

Majoor Gijs Tuinman ontving de Militaire Willems-Orde naar aanleiding van zijn optreden als commandant Meervoudig Plөгoptreden van augustus 2009 tot december 2009 in Zuid-Afghanistan.

Taskforce-55 (TF-55) opereerde aan de buitenrand van Uruzgan, in de bolwerken van de Taliban.

Hier schakelde de eenheid grote aantallen vijandelijk personeel uit. Ook werd veel materieel vernietigd. De militairen moesten zich in onherbergzaam gebied vaak letterlijk een weg voorwaarts vechten.

De ene keer kwam de tegenstand uit grotten en loopgraven. De andere keer van *snipers* op bergtoppen. TF-55 verplaatste zich onder voortdurende dreiging van IED's (bermbommen). Regelmatig verkeerden de *Special Forces* in situaties waarin de eenheid met een overmacht aan strijders te maken kreeg. De operaties van TF-55 zorgden ervoor dat de vijandelijke druk op de Afghaanse bevolking, de lokale autoriteiten en de *Task Force Uruzgan* afnam.

Tijdens verschillende acties van TF-55 viel het optreden van Gijs Tuinman op. Een ervan, die plaatshad tussen 5 en 12 november 2009, werd uitgevoerd op een cruciale plek in Afghanistan omdat er een belangrijke aanvoerroute doorheen liep. In de omgeving bevonden zich echter ook diverse *strongholds* van de Taliban. Konvoeien waren hier regelmatig doelwit van aanslagen. Eenmaal daar aangekomen, werd Tuinmans eenheid voortdurend door 'spotters' in de gaten gehouden. Om de vijand op het verkeerde been te zetten, bedacht Tuinman een krijgslist. Hij positioneerde een voertuig schuin in het terrein, waardoor het net leek alsof de militairen op een bermbom waren gereden en niet verder konden. Hiermee wilde hij vijandelijke bewegingen uitlokken en informatie inwinnen.

Om de Taliban te dwingen hun posities bloot te geven, besloot Tuinman samen met een collega ook de vijand te verleiden tot vuurcontact. De actie was risicovol, maar bleek een gouden greep. De vijand liet zich zien en TF-55 kon het leiderschap van de Taliban een harde slag toebrengen. Tientallen Talibanstrijders kwamen om bij de gevechtsacties. Uiteindelijk duurde de totale operatie niet de geplande vijf, maar zeven dagen. Het effect was dat er langere tijd geen aanslagen meer plaatsvonden op dit deel van de bevoorradingsroute.

Niet alle recepties aflopen

Zijn eigen indrukwekkende plek in de krijgsgeschiedenis is er juist eentje die hij zelf bij voorkeur relativeert. Het liefst zou hij de onderscheiding in honderd stukjes knippen en verdelen onder zijn team en de militairen op de achtergrond die hem het werken in Afghanistan mogelijk maakten, zo vertelde hij in een praatprogramma op televisie. Nu: "Het gaat niet om mij. Ik ben niet de enige die moed, beleid en trouw een vorm van samenhang geeft."

Van enkele ridders MWO is bekend dat hun leven ingrijpend veranderde na toekenning van de hoge onderscheiding: anonieme strijders werden publieke helden. Het risico bestond dat veel tijd ging zitten in lezingen en recepties, terwijl ze daarnaast ook nog een privéleven hadden. Tuinman doet dat anders. "Ik heb gewoon een drukke baan, drie jonge kinderen, een vrouw met een eigen carrière en ambities. Ik ben trots op de balans daartussen. Die balans, dat is ook wel wat ik als moderne ridder – om het zo maar te noemen – naar buiten wil brengen."

Lang niet iedere militair met een MWO kon in het verleden even goed omgaan met het nieuwe leven in een glazen huis. Tuinman: "Ik geloof wel dat het goed is om de voet op de rem te houden. Ik wil de rol van ridder naar eer en geweten kunnen invullen. En dat betekent niet: alle recepties aflopen. Juist niet. Als ridder in actieve dienst kan ik meer betekenen als ik gewoon goed en hard werk binnen de defensieorganisatie." Nu is dat bij de afdeling Bestuursondersteuning van het Commando Landstrijdkrachten op de Kromhoutkazerne in Utrecht.

Het is normaal dat officieren regelmatig wisselen tussen een operationele en een bestuurlijke functie. Tuinman diende in totaal vier keer in Afghanistan. In 2006 kreeg hij de Bronzen Leeuw, de op één na hoogste dapperheids onderscheiding. In 2009 zat hij bij *Taskforce-55*. Deze gecombineerde eenheid van commando's en mariniers voerde onder meer verstoringsoperaties uit waarbij de militairen geregeld langere tijd in vijandelijk gebied verbleven.

Het roept de vraag op of de overgang tussen Uruzgan en Utrecht niet te groot is. Tuinman ziet dat anders. Werken als militair, waar dan ook, zit 'm voor hem in het bieden van perspectief, zegt hij. "In Irak en Afghanistan bood ik de mensen daar perspectief op een betere toekomst. Bij bestuursondersteuning kijken we twee à vijf jaar vooruit. Hoe treden we op in de toekomst? Wat voor landmacht past daar bij? Dat is ook perspectief bieden. Alleen de context is anders. Hier in Utrecht doe je dat niet met de radio, een wapen en een auto. Nee, hier doe je het met een trein, een bureaustoel, een computer en een telefoon, en dat is het dan eigenlijk wel. Maar de boodschap is niet anders."

Ernstig ziek reisde generaal-majoor buiten dienst Gerard Rochell in het voorjaar van 1871 van Amsterdam naar Keulen. Hij hoopte dat een verblijf in een van de kuurhotels van deze stad hem er weer wat bovenop zou helpen, maar het mocht niet baten. Op 9 juni blies hij op Duitse bodem zijn laatste adem uit. De Nederlandse dagbladen merkten zijn dood niet of nauwelijks op. Vreemd was dat niet. Rochell had weliswaar deelgenomen aan de campagne van 1815 tegen Napoleon, hij was daarvoor beloond met de Militaire Willems-Orde, hij had meegestreden in de Tiendaagse Veldtocht, hij was in 1832 van de partij geweest bij de verdediging van de citadel van Antwerpen en daarna had hij een mooie carrière gehad in de landmacht, maar een echte Bekende Nederlander was hij niet geworden. Wat hem niettemin bijzonder maakt, is het bewaard gebleven uitvoerige 'marschjournaal' dat hij jarenlang heeft bijgehouden. Hij geeft daarin onder meer een fraaie beschrijving van de Slag bij Waterloo, vanuit het oogpunt van een 24-jarige kapitein die commandant was van een flankercompagnie. Laten we eens zien hoe Rochell die memorabele dag, 18 juni 1815, beleefde.

Nat weer en droog brood

Rochell en een deel van zijn manschappen hadden nog geluk. Op 17 juni, halverwege de middag, voelden zij de eerste dikke druppels. Voor ze er erg in hadden, waren ze drijfnat van de regen die met bakken uit de hemel kwam. Donder en bliksem completeerden het natuurgeweld. De compagnie van Rochell behoorde tot het 19e Bataljon Nationale Militie, dat was ingedeeld bij de 1e Brigade van de 3e Nederlandse Divisie, onder bevel van generaal-majoor David Hendrik Chassé. De divisie ging bij het stadje Braine l'Alleud (Eigenbrakel) in bivak. Het werd een verschrikking. Doodmoe van de lange mars zegen de militairen tussen het manshoge koren neer en vielen in slaap. Het bleef echter maar stortregenen, "zoodat", schreef Rochell, "men al spoedig weder ontwaakte, en zich als in het water bevond. Langer alzo te blijven liggen, ging toch niet, wes-halve men zoolang klopte en stampte tegen de huizen, totdat

Ben Schoenmaker

BROOD EN DE SLAG BIJ WATERLOO

Gezicht op het slagveld van Waterloo met de verschillende monumenten, circa 1840. (Rijksmuseum, Amsterdam)

de mensen eindelijk open maakten.” Zo kreeg Rochell met een deel van zijn compagnie een dak boven het hoofd. Het merendeel van de Belgisch-Nederlandse, Britse, Duitse en Franse militairen die zich ten zuiden van Waterloo hadden verzameld, was minder fortuinlijk. Zij brachten een koude en natte nacht onder de blote hemel door. Pas de volgende morgen, na zeven uur, begon het op te klaren. Rochell bezorgde zijn compagnie die ochtend nog een meevaller. Veel soldaten rammelden van de honger. Wegens de regen hadden zij de voorbije avond geen vuur kunnen maken. Bovendien stokte vooral aan Nederlandse kant de bevoor-

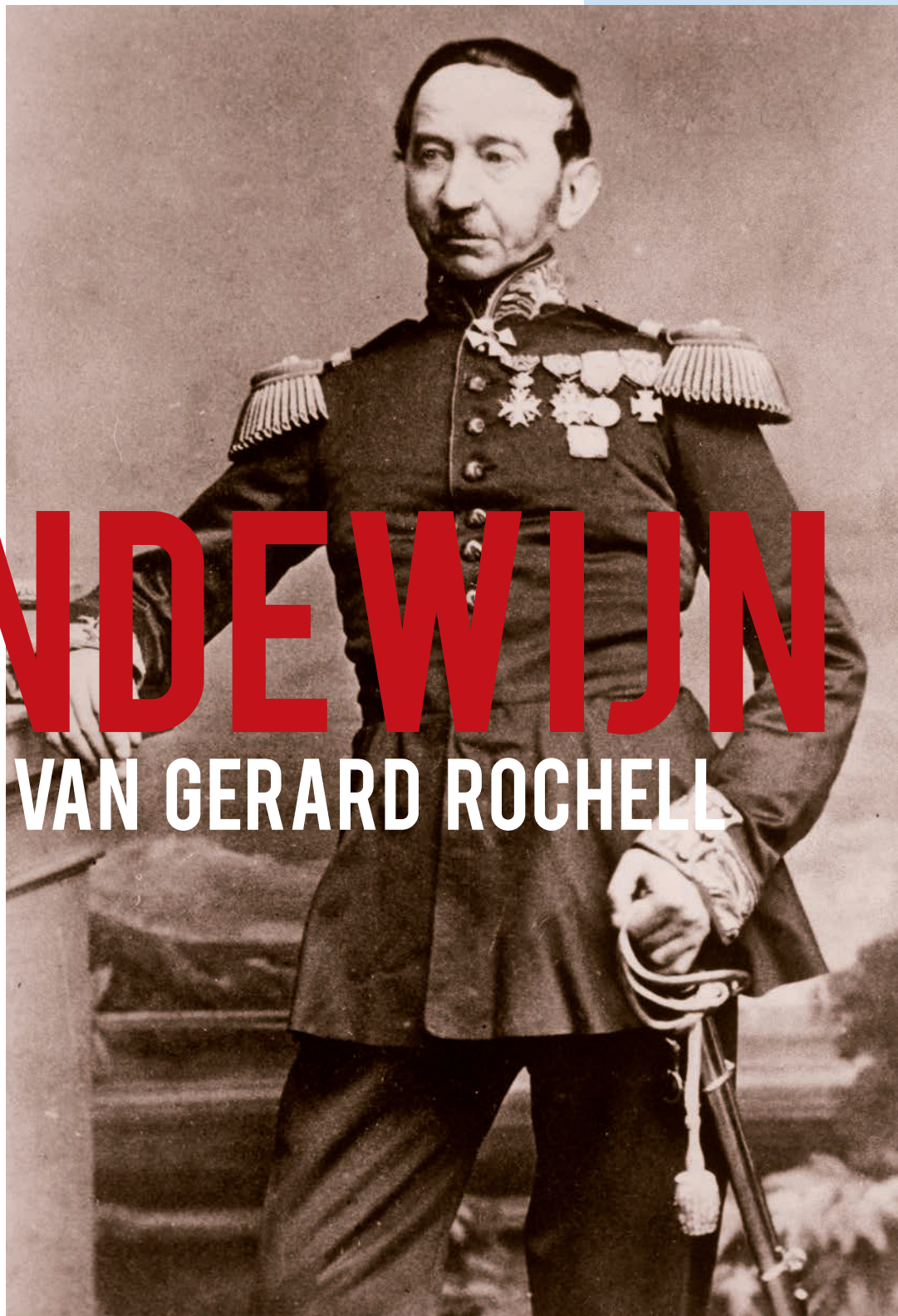
BRANDEWIJN

DOOR DE OGEN VAN GERARD ROCHELL

rating. Leveranciers gaven er de brui aan en fouragewagens zaten vast op de overvolle wegen tussen Brussel en Waterloo. Een bakker in Braine l'Alleud, die op het punt stond een goed heenkomen te zoeken, werd door Rochell echter gedwongen zijn oven alsnog op te stoken en met het voorradige meel een twintigtal broden te bakken. “En”, aldus de kapitein-ritseelaar, “om zeker te zijn van ze te zullen krijgen, plaatste ik er twee schildwachten bij, tot het gaar zou wezen.” Zo kon hij zijn eigen compagnie te eten geven. De rest van het bataljon had het nakijken.

Toeschouwer

Inmiddels was het Rochell duidelijk geworden dat de Divisie Chassé voorlopig bij Braine l'Alleud in reserve zou blijven. Zij moest Wellingtons rechterflank

Gerard Rochell, circa 1860-1870.
(NIMH)

Plan and View
BATTLE OF WATERLOO,
with the Positions of the Troops, nearly at the moment the Victory was gained
Drawn under the direction of a Colonel Officer of Instruction on the Staff
Fought the 18th of June 1815.

Published August 1816 by G. Barrett, 27, Strand.

— British — Prussians & Dutch — Grenadiers — Hussars — French — Cavalry

*View from Mont St Jean of
THE BATTLE OF WATERLOO.
At the commencement of the great charge made on the French about 7 o'clock in the Evening of the 18th June 1815.*

Het moment van de grote charge tijdens de slag bij Waterloo. (Rijksmuseum, Amsterdam)

beschermen tegen een mogelijke omtrekkende beweging van het Franse leger. Terwijl hij zich met groeiende vertwijfeling afvroeg of hij nog “eene beurt zou krijgen in den roemrijken worstelstrijd”, kon hij vanaf een hoog punt het strijdverloop goed volgen. Rochell keek zijn ogen uit. “Overal waarheen men zijn oog wendde, zag men troepen in onderscheidene posities en van verschillende wapens, het kanon- en geweevuur getuigde alom van de hevigheid van den strijd en van de hardnekkigheid der beide partijen; men zag de schoonste charges der cavalerie ten uitvoer brengen, het was een schilderachtig tafereel.” Een aanval met maar liefst tienduizend ruiters was het dramatisch hoogtepunt van de slag. Maar wat de Fransen ook probeerden, het lukte hun niet door de geallieerde linies te breken.

Deelnemer

De zon stond al laag aan de kim toen Rochell eindelijk aan de beurt kwam. Met hun laatste reserves, waaronder bataljons van de keizerlijke garde, ondernamen de Fransen een uiterste poging de vijand op de knieën te dwingen. Toen een dodelijk vermoeide Britse brigade onder de druk dreigde te bezwijken, kwam Chassé met zijn 1e Brigade naar voren om het gat in de defensie te dichten. Vervolgens leverden de Nederlanders een

Plan van de Slag bij Waterloo. (Rijksmuseum, Amsterdam)

bijdrage aan het afstoppen en terugjagen van de keizerlijke garde. Rochell schreef trots hoe zijn compagnie in de hitte van de strijd keurig in het gelid bleef, wat hij toeschreef aan het feit dat de marketenster vermist was. Hierdoor hadden zijn flankeurs hun gebruikelijke slok brandewijn moeten missen. En dat was maar goed ook, aldus Rochell, want beschonken militairen waren in het gevecht niets waard.

Na het uiteenslaan van de garde was er voor de Fransen geen houden meer aan. Ook het gros van het Pruisische leger was ondertussen op het slagveld verschenen. De compagnie van Rochell deed mee aan de achtervolging van de vijand. Bij veel van zijn flankeurs bleven de schoenen in de modder steken, waarna zij blootsvoets verder gingen. De ontmoeting met de Pruisen was allerhartelijkst. “Met de meeste vreugde verwelkomden zij ons, onbekend drukte men zich de hand, de zege is aan ons! klonk uit aller mond. (...) Vele Pruischen kwamen naar mij toe en reikten mij hunne borrelflesch, zoo ook aan mijne flankeurs, hetgeen ons bovenmate verkwikte.” De brandewijn was nu meer dan welkom.

Het ‘Marschjournaal’ van Gerard Rochell bevindt zich in het Familiearchief Rochell in het Centraal Bureau voor Genealogie (0444 doos 5).

DE KOUDE OORLOG

Jaus Müller

Foto's: Collectie auteur

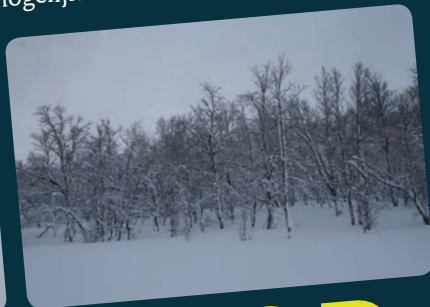

Bijna inktzwarte wolken doemen op achter de Noorse bergen. De wind zwelt aan in de vallei. Een marinier trekt zijn kraag iets omhoog. De nachten zijn nog het zwaarst. Dan kunnen de temperaturen zakken tot onder de -20 graden. De marinier laat de sneeuwstorm over zich heen komen. Achter hem ligt het kamp dat hij moet bewaken: tentjes en met witte netten gecamoufleerde BV 206- rupsvoertuigen.

In januari en februari 2015 traint 1 Marine Combat Group (1 MCG, voorheen het eerste Mariniersbataljon) zeven weken lang op bataljonssterkte (in dit geval bijna 700 man) in het gebied boven de poolcirkel. Jaarlijks trekt het Korps Mariniers hier naartoe om te oefenen. Dat begon in de jaren zeventig met de Royal Marines uit het Verenigd Koninkrijk als onderdeel van een gezamenlijke taak om de noordflank van het NAVO-grondgebied te beschermen tegen een mogelijke inval van de Sovjet-Unie. Ook na

het einde van de Koude Oorlog, ingeluid door de Val van de Muur in 1989, bleef het Korps Mariniers oefenen in de vrieskou. De oorlog verdween, maar de kou bleef.

Dat klinkt op het eerste gezicht vreemd. De mariniers van na de Koude Oorlog opereren maar zelden in de sneeuw (de inzet in de Balkan in de jaren negentig uitgesloten). Sinds 1989 zijn de mariniers ingezet in onder andere Cambodja, Haïti, Irak, Afghanistan en nu in Mali. Vaker hitte dan sneeuw.

OP TRAINING

IN NOORWEGEN

Wat doen de mariniers boven de poolcirkel? Wat is het nut van trainen onder zulke omstandigheden? Is de Koude Oorlog hier soms nooit gestopt? *Frederik* ging naar Noorwegen op zoek naar antwoorden. Het zijn thema's die in dit artikel aan bod komen, maar ook verder worden uitgediept in een boek over het Korps Mariniers. Dat zal eind dit jaar verschijnen op de 350^e verjaardag van het oudste korps van de Nederlandse krijgsmacht: het Korps Mariniers.

Continuïteit?

Tussen 1989 en nu zijn veel dingen onveranderd gebleven binnen het korps, zoals de nadruk op discipline of de snelle inzetbaarheid overal ter wereld. Dat geldt ook voor de oefengebieden: bergtraining meestal in Schotland, wintertraining in Noorwegen. Maar naast die constanten brak er na 1989 een wezenlijk ander tijdperk aan voor het Korps Mariniers. Neem bijvoorbeeld de marinier die op wacht staat in de Noorse vallei. Hij maakte kort gele-

den nog deel uit van een *Vessel Protection Detachment* om de koopvaardij te beschermen tegen kaping en gijzeling. "Ik kwam in de havens van India, in Egypte, in Dubai. Soms zat ik weken aan boord van een schip. Wel ietsje comfortabeler dan hier in Noorwegen", zegt hij. "Maar hier leer ik wel veel. Vooral doorzetten onder moeilijke omstandigheden."

Die omstandigheden zijn inderdaad extreem te noemen in Noorwegen. Sneeuw, regen en dan weer kelderende temperaturen

MET DE MARINIERS

zorgen dat alles stijf bevriest. Het doorzettingsvermogen wordt op de proef gesteld. Als de mariniers na een lange mars met bepakkings op de ski's hun *patrol harbor*-locatie betrekken, kan het nog uren duren voordat ze daadwerkelijk uit kunnen rusten. Een hele reeks aan *drills* moet worden uitgevoerd om het ijskoude weer, hier vijand nummer één, niet de overhand te laten krijgen. Ondanks dat liepen dertig mariniers beriezingsverschijnselen op tijdens deze oefening.

Het hameren op *drills* bleef ook zo'n vaste mariniersgewoonte. In Noorwegen is te zien waarom dat zo belangrijk is. Na het opzetten van de tent (meestal gedeeld door drie à vier man) gaan er bij de mariniers altijd wel een paar brandertjes aan terwijl een van hen naar buiten loopt om een pannetje met sneeuw te vullen. Arctische gevechtsrantsoenen worden

uit de rugzakken gehaald. Gevriesdroogde kip kerrie of ham-preischotel worden met heet water aangelengd. De temperatuur in de tent stijgt door de brandertjes. Dat is ook het moment waarop het gevaar toeneemt. Want eigenlijk wil iedereen maar een ding: slapen. Maar de marinier die zich daaraan overgeeft, en zich niet aan de *drills* houdt, speelt met zijn leven. De tent vergeten sneeuwvrij te houden? De dood kan erop volgen. Een aantal mariniers moest voor een koolstofmonoxidevergiftiging worden behandeld omdat er onvoldoende luchtcirculatie in hun tent was.

Foutmarge

“De foutmarge die je hier in Noorwegen hebt, is heel klein”, zegt luitenant-kolonel der mariniers Kees Schellens, de commandant van 1 *Marine Combat Group*. “Dat is een van de rede-

nen waarom wij nog steeds graag naar Noorwegen komen. Wij trainen mariniers om die foutmarge zo klein mogelijk te houden.” De marinier moet zijn werk overal kunnen doen, ongeacht de omstandigheden. De filosofie is: pak het meest extreme weer dat je kunt bedenken, laat de marinier daarin z'n werk doen, en hij kan vervolgens overal ter wereld worden ingezet. Of het nu de klamme hitte van Belize is, de kou in Noorwegen of de regen van Schotland; de marinier moet een bepaalde onverschilligheid aanleren voor weersomstandigheden.

Psychisch doorzettingsvermogen, daar draait het om. Dat betekent leren omgaan met tegenslag. En daarvan is er genoeg in Noorwegen. Op een dag tijdens de oefening denkt de staf van 12 *raiding squadron* een goede locatie te hebben gevonden om met de drie pelotons

de nacht door te brengen. Na een lange dag ploeteren in de sneeuw hebben de mariniers hun tentjes ingegraven. Net als de mannen willen gaan uitrusten, komt de bataljonsleiding de locatie inspecteren. Slecht nieuws. Commandant Schellens roept de compagniecommandant en de drie pelotonscommandanten bijeen om te vertellen dat de plek tactisch niet zo geschikt is. Bij het Korps Mariniers is het niet: 'de volgende keer beter' maar: 'alles moet overnieuw'. De zon staat al wat lager aan de hemel, maar de mannen moeten alles afbreken, verplaatsen en elders weer opzetten.

Opstandige vissers

Voor de mariniers is Noorwegen het land van de onbegrensde mogelijkheden. De eerste drie weken van de oefening zijn bestemd

voor de basistraining vechten onder arctische omstandigheden. De mariniers leren onder andere skiën en wak-zwemmen. Daarna volgt de tactische fase. Twee *raiding squadrons* zitten bijna permanent in het veld. Twee logistieke echelons in het veld bevoorraden de staf en de squadrons met *bullets and beans*. Ook de staf wisselt om de paar dagen van locatie. Tenten moeten worden opgebroken, in BV-206- of Viking-rupsvoertuigen gestopt, en kilometers verderop weer worden opgebouwd. Oefenen op zo'n schaal is in Nederland amper mogelijk.

In het scenario dat de mariniers in dit gebied naspelen, bestaat de vijand uit een opstandige groep geradicaliseerde Noorse vissers. Zij nemen de wapens op tegen de Noorse regering en de NAVO-troepen. Geen *counterinsurgency* tegen een irreguliere

tegenstander, maar vechten tegen een oefenvijand die stellingen heeft betrokken in de ijzige bergen. Conventionele oorlogsvoering dus, meer zoals in de Koude Oorlog. Commandant Schellens: "De vissers hadden net zo goed de Russen kunnen zijn."

De kans dat die morgen komen binnenvallen is niet groot, maar ook niet geheel uit te vlakken. De Russen besloten onlangs te investeren in arctische brigades en sinds de zomer van 2014 lijkt bovendien alles mogelijk. De verdediging van de noordflank van het NAVO-gebied in Noorwegen is niet langer puur een overblijfsel uit de mariniersgeschiedenis, maar misschien wel actueler dan ooit.

Dagelijks wordt het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) benaderd met verzoeken om informatie of de levering van materiaal uit de vele collecties die het instituut beheert. In deze rubriek aandacht voor deze bijzondere verzoeken.

LIEFDESMOORD TEN TIJDE VAN DE EERSTE WERELDOORLOG

Op een druilerige maandagochtend in november verschijnt er een enveloppe op mijn computerscherm. Een Twitterbericht met als intrigerende vraag “Voor een verhaal over een moord in 1916 zoek ik een kenner van revolvers uit die tijd. (...) Er werd een liefdesmoord mee gepleegd vlakbij de Belgische grens.” Na overleg met een collega komen we tot de conclusie dat het hier moet gaan om de standaard Nederlandse legerrevolver, gemakshalve vaak het model 1873 genoemd, kaliber 9,4 mm.

Legerrevolver van de firma J.F.J. Bar uit Delft. (NIMH)

Mijn interesse is gewekt. Steffie van den Oord, is dat niet die auteur van historische non-fictie? En wat is het verhaal achter deze vraag? Als ik haar opbel, neemt ze de telefoon met fluisterstem op: “Ik zit in de studiezaal van een archief, bezig met de research voor een boek dat *De vrouw met de bijl* moet gaan heten, een bundel met verhalen over misdaden gepleegd door vrouwen.” Op mijn vraag waarom ze meer wil weten over die vernikkelde revolver, zegt ze: “Een van de verhalen uit deze bundel betreft een liefdesmoord, gepleegd tegen de achtergrond van de Eerste Wereldoorlog. Een boerin wordt daarin verliefd op de nieuwe knecht en vermoordt haar gemobiliseerde echtgenoot Jan met zijn dienstwapen. Voor de research van mijn boeken wil ik naast de historische (rechtbank)dossiers zo veel mogelijk details weten, zoals in dit geval over het wapen. Glimt het, ligt het zwaar in de hand? Juist deze details zorgen ervoor dat ik mij kan inleven in een personage. En voor antwoorden op deze vragen wend ik me graag tot specialisten, zoals mensen van jullie instituut.” De zon breekt plotseling door in mijn werkkamer.

Judith Moortgat

Steffie van den Oord (1970) is documentairemaakster en auteur van historische non-fictie. Het boek *De vrouw met de bijl* komt in september dit jaar uit bij uitgeverij Atlas Contact. Eerder verschenen van Steffie van den Oord *Eeuwelingen* (2002), *Westerbork Girl* (2008) en de historische true crime-roman *Vonk, een noodlottige liefde* (2013).

GESCHIEDENIS ALS SPRINGPLANK VOOR CADET EN ADELBORST

GENERAAL-MAJoor THEO VLEUGELS, COMMANDANT VAN DE NEDERLANDSE DEFENSIE ACADEMIE (NLDA) OVER HET BELANG VAN MILITAIRE GESCHIEDENIS BINNEN DEFENSIE

Jaus Müller

In 1992 ging Vleugels op uitzending naar Bosnië. Eenmaal terug in Nederland, las hij *Balkan Ghosts* van Robert D. Kaplan. “Pas toen viel het kwartje”, zegt Vleugels, doelend op de historisch gegroeide complexiteit van de Balkan zoals in dat boek beschreven. “Dat had ik moeten lezen vóór mijn uitzending. Maar dan heb je mensen nodig die je wijzen op dat soort boeken. Historici bijvoorbeeld.”

Foto: MCD

Wat is het belang van militaire geschiedenis binnen Defensie? Een moderne krijgsmacht, antwoordt Vleugels, kan eigenlijk niet zonder geschiedenis. “Dat is als een schoonspringer zonder springplank. De plank is de geschiedenis, de militair de springer. Die plank, dat is zijn of haar vaste vertrekpunt. Vanuit die basis is het aan de militair om vervolgens de sprong te maken.”

De metafoer sluit aan op de manier waarop geschiedenis functioneert binnen de officiersopleidingen van de NLDA, de Nederlandse Defensie Academie, die net als het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) tien jaar bestaat. “Kennis van het verleden vormt een basis voor officieren om van daaruit de toekomst in te gaan.” Die kennisoverdracht van de militaire geschiedenis is in tien jaar tijd sterk veranderd. “Het vak geschiedenis is natuurlijk niet het eerste waar een cadet of adelborst aan denkt als hij of zij militair wil worden. Die wil met de rugzak op het veld in, of mee op het schip. Dus binnen de NLDA presenteren wij geschiedenis op een moderne, dynamische wijze binnen de context van de huidige jeugd. In mijn tijd kreeg we nog een reader met twintig pagina’s over de Yom Kippoor-oorlog, en dan tentamen. Nu maken we geschiedenis inzichtelijk met *battlefield tours* of laten we de studenten zelf op zoek gaan naar antwoorden op vragen.”

Soms gaat Vleugels naar het NIMH in Den Haag om daar zijn eigen krijgsgeschiedenis te raadplegen. In 2006 was hij commandant van de missie in Uruzgan. Zo af en toe krijgt hij nog vragen over wat er destijds heeft plaatsgevonden in de Zuid-Afghaanse provincie waar hij een half jaar de leiding had. In zijn staf had Vleugels een operationeel dagboekschrijver van het NIMH die de missie vastlegde (zie ook het artikel ‘Militaire geschiedenis, the making of...’ elders in *Frederik*). Het dagboek fungeert nu als basis voor de oud-commandant om feiten uit het verleden van de Uruzgan-missie op te sporen. Vleugels: “Erg praktisch. Al was het ook wel confronterend om terug te lezen wat er allemaal is gebeurd in die zes maanden.”

Het NIMH is formeel ondergebracht bij de NLDA. Onderzoek is de verbindende schakel. Als commandant NLDA is generaal Vleugels verantwoordelijk voor het geschiedenis-instituut – al ziet hij het NIMH meer als ‘gast’ binnen het huis van de NLDA. “Het NIMH blijft de vreemde eend in de bijt, maar dat is wel te verklaren.” Het NIMH is een onderzoeksinstelling, met publieksfunctie, waarvoor het handig is als de onderzoekers dicht op de bronnen zitten. Vleugels: “De onderzoeken naar bijvoorbeeld de treinkaping bij De Punt of naar de geweldsexcessen in Nederlands-Indië, passen nu eenmaal beter bij een instituut dat in Den Haag zit.”

‘Heute Na

TACTISCH OEFENEN OP

Rogier Koedijk

Foto: Keesnan Dogger / MCD

De Tweede Wereldoorlog was in Europa zo goed als voorbij, toen Texel werd ondergedompeld in een verwoede strijd tussen Duitse troepen en het muitende Georgische bezettingsbataljon. De bevolking raakte betrokken bij het conflict. Voor hedendaagse eenheden van de krijgsmacht vormt Texel het decor voor tactische oefeningen.

Partizanenstrijd

In de nacht van 5 op 6 april 1945 verraste het Georgische bataljon op Texel zijn Duitse bataljonskader. Met messen en bajonetten werden ruim tweehonderd Duitsers in hun slaap gedood. In één nacht veroverden de achthonderd Georgiërs, die als hulpstroepen op Texel waren gestationeerd, het grootste deel van het eiland.

De Georgische soldaten bleken echter niet in staat de ook op Texel gelegerde Duitse kust- en luchtverdedigingsbatterijen, waar zij geen onderdeel van uitmaakten, in te nemen. Al op 6 april stuurden de Duitsers versterking vanuit Den Helder en bombardeerden ze Den Burg, waar de

Georgiërs het hoofdkwartier ‘Texla’ hadden ingenomen. Nog diezelfde dag verloren de Georgiërs het zuiden van het eiland, waaronder Den Burg en het havendorp Oudeschild, waarna zij steeds verder werden teruggedrongen.

Wat begon als een muiterij, onttaarde via een aantal bloedige gevechten en executies in een partizanenstrijd, die nog een halve maand na de Duitse capitulatie voortduurde. Ruim tweehonderd overgebleven Georgische soldaten verborgen zich vanaf eind april in de duinen en het bos De Dennen of zaten ondergedoken in Texelse boerderijen.

cht Krieg'

EUROPA'S LAATSTE SLAGVELD

Zicht vanuit een bunker in het duinlandschap bij Loodsmansduin, in het zuidwesten van het eiland Texel. Hier zaten Duitse militairen van de *Marineflakabteilung* met *Flugabwehrkanonen* (FLAK), oftewel luchtafweergeschut. (Foto: Keesnan Dogger / MCD)

Georgiërs op Texel

Texel maakte onderdeel uit van de *Atlantikwall*, de Duitse verdedigingswerken langs de West-Europese kust. Omdat de verdediging steeds meer mankracht kostte, zetten de Duitsers vanaf eind 1941 ook krijgsgevangenen van het Oostfront in. Voor de soldaten van deze *Ostlegionen* leek alles beter dan de barbaarse situatie in de krijgsgevangenkampen.

Het *Georgisches Infanterie-Bataillon 822 Königin Tamara* werd in september 1944 in Zandvoort gestationeerd en in februari 1945 overgeplaatst naar Texel. Al tijdens hun periode in Zandvoort speelden de Georgiërs met het plan om in

opstand te komen. De geallieerden rukten op en de overwinningsskansen van de Duitsers namen af. Als Duitsland de oorlog zou verliezen, was terugkeren naar de Sovjet-Unie geen optie voor overlopers uit het Rode Leger. De Georgiërs zochten dus rehabilitatie.

Het Texelse verzet vond een grootschalige gewapende opstand echter te riskant. Pas laat in de middag op 5 april werd verzetslid Cor Snoek ingelicht: "Heute nacht Krieg", aldus de zelfbenoemd politiek leider van de Georgiërs Jevgeni Gravilovitsj Artemidze.

Situatie 6 april 1945 21.00 uur

Tactiek, ethiek en burgerbevolking

Serge Blom, docent militaire geschiedenis van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), gaat regelmatig met militairen naar het eiland voor een 'tactische oefening zonder troepen', naar typisch defensiegebruik afgekort en dus bekend als TOZT. Daarbij wordt militaire geschiedenis op een praktische manier ingezet. Commandanten, staf-officieren en eenheden oefenen het hedendaagse planningsproces met inzet van moderne middelen, op basis van een historisch scenario.

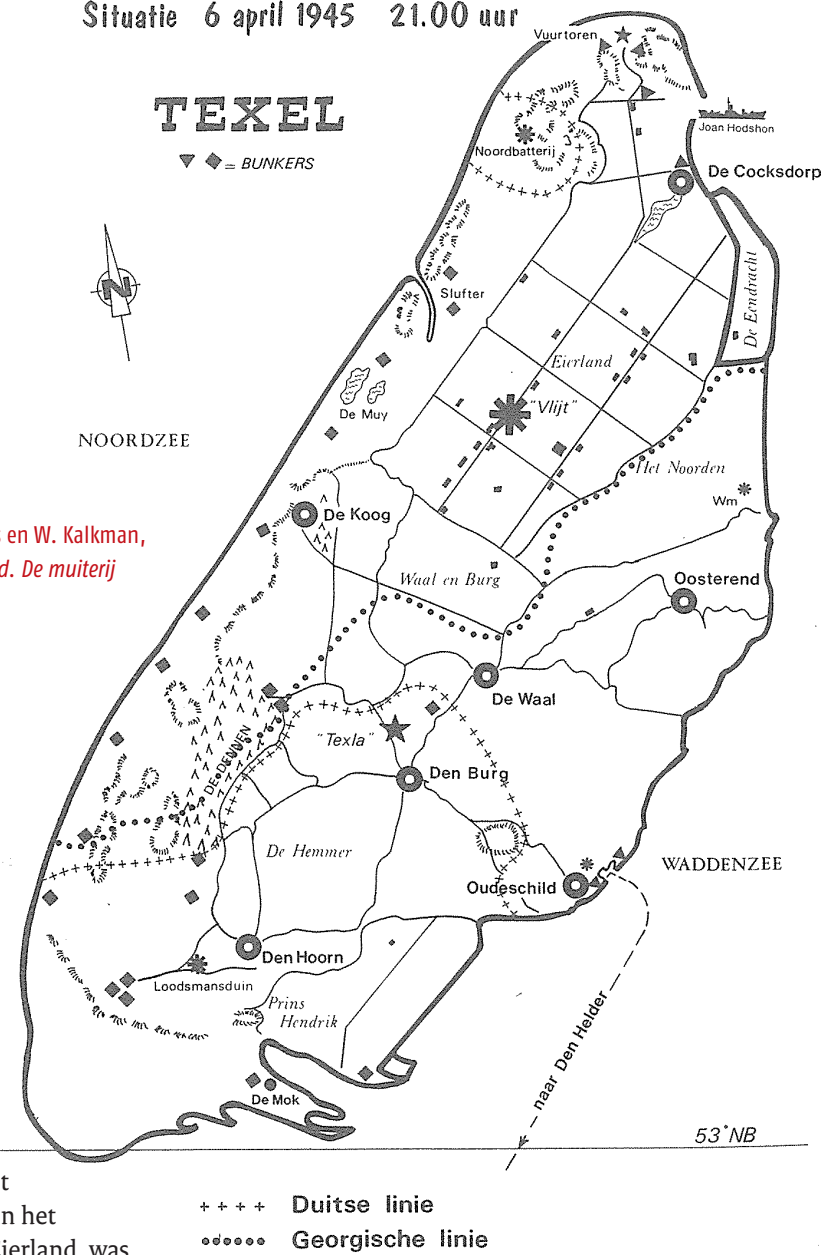
"Juist omdat de situatie op Texel van een reguliere oorlog in een irreguliere strijd veranderde, zijn er parallellen met conflicten zoals in Afghanistan", legt de geboren en getogen Texelaar Blom uit. "In beide gevallen heb je te maken met *counterinsurgency* en speelt de bevolking een belangrijke rol." Tijdens een tweedaagse TOZT op Texel krijgen militairen diverse cases voorgelegd. Bijvoorbeeld hoe zij het oord Den Burg moeten heroveren op de muiters. Ga je er dan agressief in of juist met zachte hand? Probeer je de bevolking voor je te winnen en inlichtingen te verzamelen? Of zie je de bevolking als strijdende partij?

De Georgiërs waren in de ogen van de Texelse bevolking niet per definitie de *good guys*, omdat juist zij voor escalatie op het eiland zorgden. Tot de opstand waren zo'n vijftientig Texelaars omgekomen tijdens de oorlog. Na 5 april vonden ongeveer negentig burgers de dood. De Texelaars hadden dan ook geen eenduidige houding. Tweehonderd Texelse mannen meldden zich, na een dwingende oproep, in de ochtend van 6 april op Texla om mee te vechten met de Georgiërs. Een deel van de bevolking steunde de Georgiërs in het geheim en hielp hen onderduiken. Maar er waren ook 'neutraal' en daarnaast burgers die de Georgiërs het geweld verweten en leden van de NSB. De Duitsers dreigden met zware represailles tegen de burgerbevolking. Blom: "Militairen leren zo dat het niet zo zwart-wit is als het soms lijkt. Ze denken na over ethische en tactische dilemma's."

Kaart afkomstig uit: J.A.C. Bartels en W. Kalkman, *Texel, Nederlands laatste slagveld. De muitерij van de Georgiërs april 1945* (Zutphen 1980) 188.

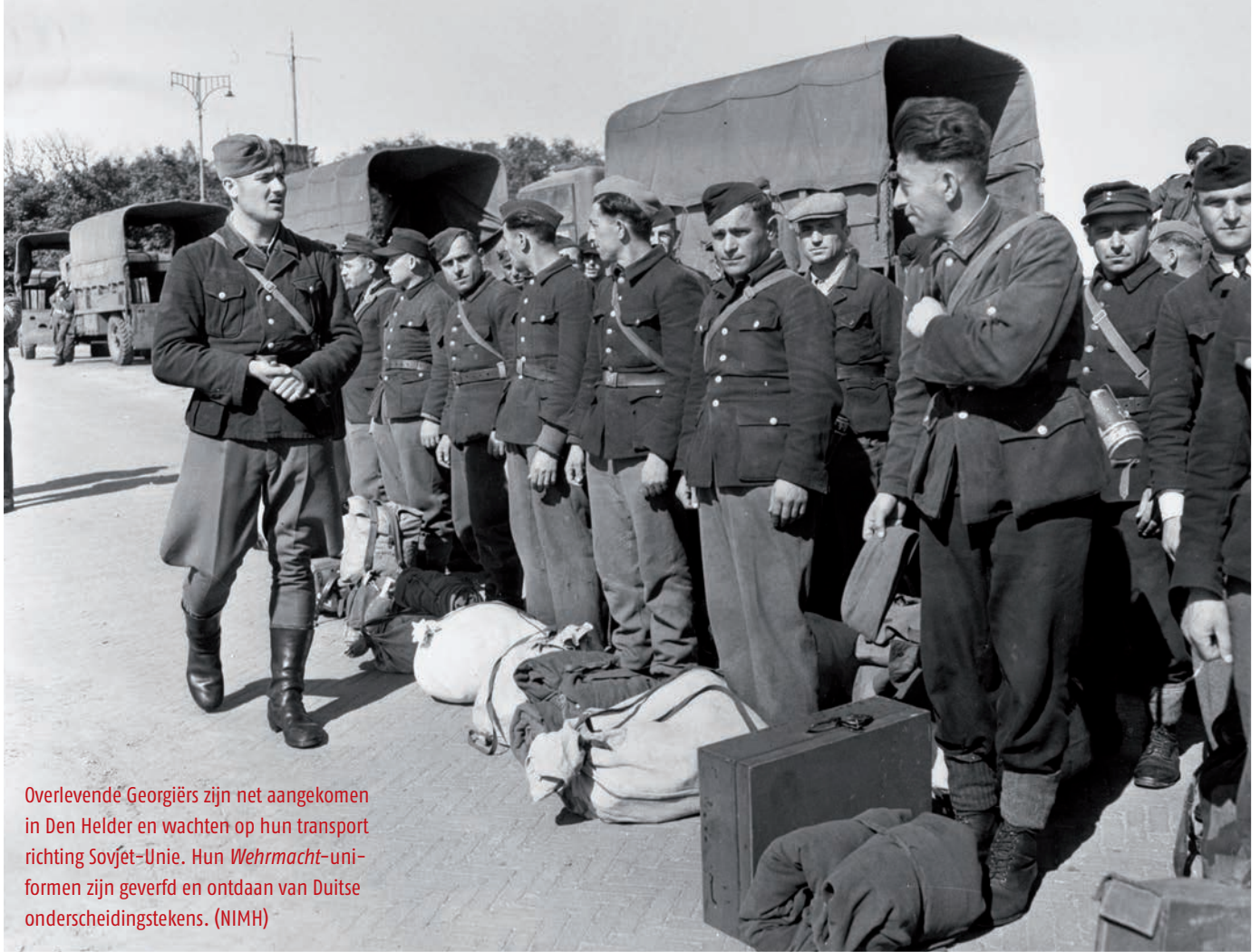
Op het slagveld

Een essentieel onderdeel van tactiek is de analyse van het terrein. "Door fysiek in het veld te staan, zie je dat het Texelse duinen polderlandschap ideaal gebied is om het verdedigend gevecht te voeren. Het vliegveld De Vlijt, gelegen in het vlakke land van de polder Eierland, was voor de Duitsers moeilijk te heroveren op de Georgiërs, omdat zij het vliegveld niet ongezien konden naderen", zegt NIMH-historicus Rolf de Winter. Dit soort zaken zijn ook voor het in militaire historie geïnteresseerde publiek interessant. Blom en De Winter schrijven daarom samen een slagveldgids (in 2016 te verschijnen) die langs de hoofdlocaties van het strijdtoneel voert. De geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog is op Texel namelijk nog duidelijk te zien. Van de bunkercomplexen aan de westkust tot de begraafplaats Loladse, vernoemd naar de militair leider van de Georgiërs. In Den Burg herinneren modernere huizen te midden van oudbouw aan de Duitse bombardementen op het dorp.

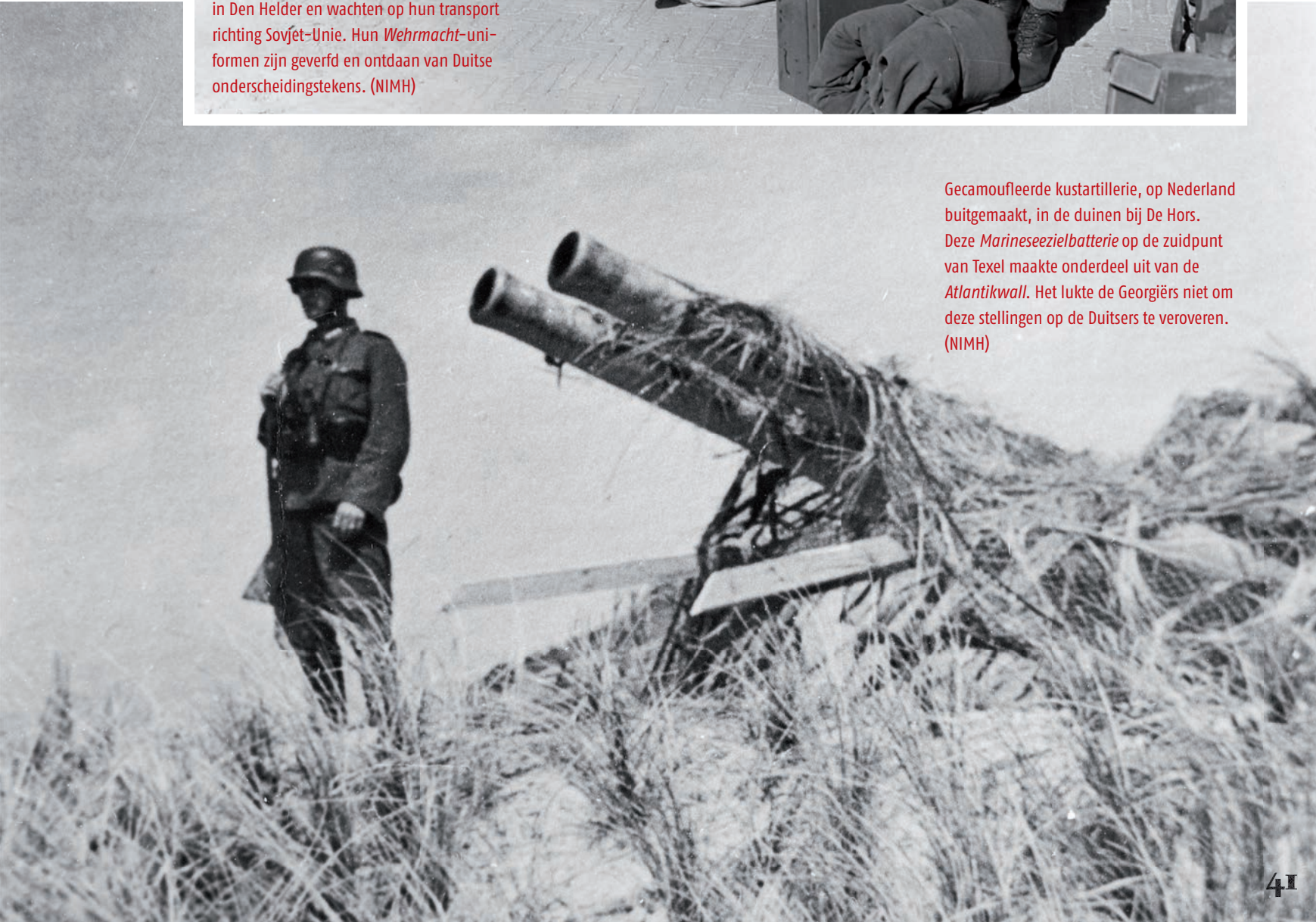

++++ Duitse linie
..... Georgische linie

Het Nederlands Instituut voor Militaire Historie zet diverse Tweede Wereldoorlog-scenario's in voor tactische oefeningen. Bijvoorbeeld in Rotterdam, waar met luchtmobiel optreden snel een brug moet worden veiliggesteld die nodig is voor verdere opmars. Of het oefenen van 'joint' (gezamenlijke krijgsmacht-onderdelen) amfibische operaties op Walcheren. Andere historische scenario's zijn de gevechten om de Grebbeberg, het Reichswald en operatie Market Garden.

Overlevende Georgiërs zijn net aangekomen in Den Helder en wachten op hun transport richting Sovjet-Unie. Hun *Wehrmacht*-uniformen zijn geveerd en ontdaan van Duitse onderscheidingstekens. (NIMH)

Gecamoufleerde kustartillerie, op Nederland buitgemaakt, in de duinen bij De Hors. Deze *Marineseezielbatterie* op de zuidpunt van Texel maakte onderdeel uit van de *Atlantikwall*. Het lukte de Georgiërs niet om deze stellingen op de Duitsers te veroveren. (NIMH)

Omslag van een fotoalbum over de diensttijd van een onbekende militair van de 6e Hulpverbandplaatsafdeling tijdens de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd (album uit periode 1947-1949). (NIMH)

*Ik was militair
in Indië*

Privékiekjes van militairen

Het Nederlands Instituut voor Militaire Historie bezit honderden privéfotoalbums van Nederlandse militairen, verkregen uit schenkingen. De albums geven een mooi beeld van hoe het leven 'onder de wapenen' door de militairen zelf werd beleefd. Ze zijn vaak met veel zorg samengesteld. De albums bestrijken de gehele twintigste eeuw.

Ze tonen onder andere UNIFIL-militairen in Libanon, herhalingsoefeningen en bivak van dienstplichtigen, patrouillerende militairen in Nederlands-Indië en gemobiliseerde soldaten in 1939. Beeldmateriaal van recentere vredesmissies wordt tegenwoordig vaak geschonken op harde schijf of dvd. Dat scheelt ruimte maar betekent wel het verlies van de charme van het tastbare fotoalbum.

Judith Moortgat

Omslag van een fotoalbum over de diensttijd van J. de Groot (Garderegiment 'Prinses Irene') tijdens de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd (album uit periode 1947-1950). (NIMH)

Pagina's uit het fotoalbum over de diensttijd van J.E. Stolk bij het Korps Motordienst (1938). (NIMH)

ISK aug 80
Schieten en Voorlichting
Libanon

aanvullend Schillen

soortje degen

Fransje gene aan 't werk

Pagina's uit het fotoalbum van kolonel buiten dienst I.J. Duine over zijn inzet als militair van het 44 (VN) Pantserinfanteriebataljon bij de UNIFIL-vredesmissie in Libanon (1980-1981). (NIMH)

De diensttijd van... Pierre Bokma en Lex Oostendorp

DE ACTEUR EN

Minte Kamphuis en Onno Sinke

De datum staat nog in hun geheugen gegrift: 4 januari 1977. Die dag moesten Pierre Bokma en Lex Oostendorp opkomen om hun dienstplicht te vervullen. Hun paden voor en na deze tijd verschilden aanmerkelijk, maar ze hebben altijd contact gehouden. Terwijl buiten het zicht op het water wordt vertroebeld door mist, halen de acteur en oud-inspecteur-generaal der Krijgsmacht in het restaurant van het Rotterdamse Hotel New York in hoog tempo herinneringen op. Bokma vertelt dat hij werd opgeroepen op de dag dat hij werd aangenomen op de Toneelacademie Maastricht. De kinderscherming had uitstel of afstel moeten aanvragen voor hem, maar dit was niet gebeurd. "Ik werd thuis opgehaald door de Marechaussee", vertelt hij. Een interventie van zijn pleegvader op het gemeentehuis baatte niet. "Ik had geen zin om een zandhaas te zijn, dus ik heb me overdreven netjes voorgedaan. Ik heb gezegd dat ik graag de organisatie van binnenuit wilde leren kennen." Oostendorp had op dat moment twee jaar gestudeerd in Leiden en daarna een half jaar in Frankrijk doorgebracht. Bij de keuring gaf hij aan een voorkeur te hebben voor de cavalerie.

De opleiding

Na een eerste schifting werden beiden aangenomen voor de opleiding tot pelotonscommandant in Amersfoort. Slechts tien dienstplichtige officieren kregen aan het eind het felbegeerde pelotonscommando. Het was dan ook een pittige afvalrace, elke vrijdag verdwenen er jongens. "Ik kwam van de hemel in de hel", zegt Oostendorp. "Er was geen enkele overgang. Het was de zwaarste opleiding die ik ooit heb gedaan, fysiek en qua tempo." Oostendorp weet waar hij het over heeft: na zijn diensttijd volgde een carrière van meer dan dertig jaar bij Defensie waarin hij het tot luitenant-generaal schopte. Bokma en Oostendorp leerden in vijf maanden exerceren, omgaan met wapens, kaartlezen, een bivak organiseren, alle rangen en standen kennen en alle wapensystemen herkennen van zowel de bondgenoten als de vijand, het Warschaupact. En ze gingen veel op oefening. Bokma herinnert zich een oefening 'De kleine oorlog' waarbij hij als krijgsgevangene werd opgepakt: "Ik werd voorop vastgebonden op een jeep en rondgereden. Ik zei nog: 'De oefening is al afgelopen', maar ik kreeg te horen: 'Wij bepalen wanneer de actie klaar is'."

Lex Oostendorp (geheel links) en Pierre Bokma (tweede van links) met andere leden van de schietopleiding, 1977. (Collectie Lex Oostendorp)

Pierre Bokma en Lex Oostendorp werden in 2008 herenigd met de Leopard 1-tank, waarmee ze tijdens hun diensttijd zo vertrouwd waren geraakt. Dat was ter gelegenheid van de presentatie van het boek *De Leopard 1*. (NIMH)

Beëdigingsfoto SROC 77-1 met op de achterste rij als tweede van links Pierre Bokma en als derde van links Lex Oostendorp. (Collectie Lex Oostendorp)

Tijdens de dienstdienst was er ook gelegenheid voor sport: het Goede Vrijdag-hockeytoernooi, 1977. Vierde van links: Lex Oostendorp, zesde van links: Pierre Bokma. (Collectie Lex Oostendorp)

Na vijf maanden kregen ze ieder een eigen peloton met vijf Leopard 1-tanks. Het was volgens Bokma een soort padvinderij met extreem duur materieel. Waar Oostendorp op een kleine, afgelegen kazerne terecht kwam, belandde Bokma op een groot militair complex in het Duitse Bergen-Hohne. Die laatste basis was extreem beveiligd. Het was de tijd waarin de links-radicalen *Rote Armee Fraktion* overal aanslagen pleegde. De permanente dreiging leidde bij sommige militairen tot overreactie. Vooral de Britten, jongens uit de laagste klassen die werden opgeleid voor inzet in (Noord-)Ierland en voortdurend rekening moesten houden met aanslagen van de IRA, waren soms explosief in hun gedrag. Voor beiden betekende deze periode hun vuurdoop als leider. Oostendorp leerde er soms toneel te spelen voor zijn manschappen, Bokma deed er veel mensenkennis op.

De oogst

Terugkijkend op zijn dienstdienst, realiseert Oostendorp zich dat hij beschermd was opgevoed. Hij kwam tijdens de dienstplicht voor het eerst in aanraking met alle geledingen van de bevolking. Bijvoorbeeld met jongens uit de haven van Rotterdam die veel hadden meegeemaakt. Hij leek niet voorbestemd voor een militaire carrière, maar het uitblijven van financiële steun van zijn vader deed hem voor de Koninklijke Militaire Academie in Breda kiezen. Spijt heeft hij nooit gehad van die keuze. "Ik kreeg op de KMA te horen dat ik nooit generaal zou worden omdat ik te oud was. Maar juist het ontbreken van enige druk heeft ervoor gezorgd dat ik rustig deed wat ik moest doen zonder ver vooruit te

kijken." En met resultaat: hij werd de jongste generaal sinds lange tijd. Hij is zijn vader nu dankbaar voor het besluit toen de geldkraan dicht te draaien.

Voor Bokma speelde de dienstdienst een belangrijke rol in zijn leven: "Deze periode heeft me gered. Ik heb een chaotische jeugd gehad en de dienstplicht gaf me een kompas. Door de opleiding kreeg ik zelfvertrouwen. Ik kon de alternatieven tegen dit regime afzetten." Hij heeft er dan ook serieus over gedacht om van de krijgsmacht zijn beroep te maken. Zijn bataljonscommandant dacht daar anders over. "Ik kreeg te horen dat ze mijn soort niet konden gebruiken." Na de toneelacademie volgde een glanzende carrière in de toneel- en filmwereld.

DE GENERAAL

DE FOTODETECTIVE

Foto: NIMH

Een paar bruggen te weinig

Hans Aarsman

Onder nummer 2154_Do60530LM1081 vond ik in de databank van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie een raadselachtige foto gemaakt door Louis Meulstee. De pittoreske grachtjes deden me even denken dat het om een vogelvluchtopname van Delft ging. Maar al gauw herkende ik de Magere Brug. Die staat in Amsterdam. Toen zag ik de veel te grote bladeren in het water drijven. En de boot links die er twee meter boven hangt. Dit is niet Delft, ook niet Amsterdam, dit is Den Haag. En wel het Haagse wereldje van Madurodam.

De foto is niet uit een vliegtuig genomen maar van stahoogte. Ga je de echte Magere Brug over dan kom je links geen bloemenwinkel tegen. Er staan ook geen houten kistjes vol bloemen midden op straat. Als dat volgens Madurodam de bloemenmarkt op de Singel moet voorstellen, dan is Madurodam wat tussenliggende bruggen vergeten. In levensecht Amsterdam moet een rondvaartboot drie bruggen onderdoor voor hij van de Magere Brug bij de bloemenmarkt is.

De toren, dat kan niet missen, dat is de Munttoren. Het oranje bakstenen gebouw dat eraan vastzit is de Munt zelf, ooit een poort in de wal van het middeleeuwse Amsterdam. Links is de Portugese Synagoge, ja dit is Amsterdam in het klein, op sommige punten topografisch wat kort door de bocht.

Maar wat doet een foto van Madurodam in het archief van Defensie? Wat moet het leger met deze toeristische attractie? Wordt daar in miniatuur een stadsguerrilla gesimuleerd? Of ligt er onder Madurodam een geheime wapenopslag? Zou geen slecht idee zijn, geen mens verwacht zoiets. Als je de middelste lantaarnpaal aan deze kant van het grachtje indrukt en je draait de kleine wijzer van de klok op de Munttoren tot hij op vier uur staat, klappt buiten beeld de hele Dam inclusief Koninklijk Paleis weg en komt een batterij kruisraketten tevoorschijn. Of een smalle trap naar een schuilkamer gereserveerd voor leden van de regering. Heel slim, die zitten om de hoek.

Toch is de werkelijkheid ook hier weer doller dan de fantasie kan bedenken. Het bijschrift bij de foto luidt: 'Bezoek Poolse veteranen aan Nederland, 30 mei 2006.'

Weinigen weten dat een brigade van Poolse parachutisten is ingezet voor de mislukte landingsoperatie bij Arnhem, *Market Garden* geheten, ook wel 'Een brug te ver' genoemd. Een kwart van de Poolse parachutisten kwam om.

Al in 1946 is een aantal Polen die op Nederlands grondgebied hadden gevochten voorgedragen voor de hoogste militaire onderscheiding die Nederland kent: de Militaire Willems-Orde. Of het de ambtelijke molen

was of de Koude Oorlog, pas zestig jaar later vond de uitreiking plaats. De onderscheidingen zijn aan de overlevenden uitgedeeld. Familie van inmiddels overleden parachutisten kreeg er ook een. Toen dat gebeurd was, is het hele gezelschap in een touringcar gestapt naar Madurodam. Daar hebben ze naar een maquette staan kijken waar niet een brug te ver, maar een paar bruggen te weinig waren.

Hans Aarsman is fotograaf en schrijver. Hij heeft onder meer een wekelijkse rubriek in de Volkskrant: 'De Keuze van Aarsman'.

De Militaire Top 40

- 1 Dire Straits – Brothers in Arms (1985)
- 2 Billy Joel – Goodnight Saigon (1982)
- 3 U2 – Sunday Bloody Sunday (1983)
- 4 Boudewijn de Groot – Meneer de President (1966)
- 5 The Mash – Suicide is Painless (Theme from Mash) (1970)
- 6 Vera Lynn – We'll meet Again (1939)
- 7 Bruce Springsteen – Born in the USA (1985)
- 8 The Doors – The Unknown Soldier (1968)
- 9 Nena – 99 Luftballons (1983)
- 10 Guns n' Roses – Civil War (1990)
- 11 Metallica – One (1994)
- 12 Tsjaikovski – 1812 Ouverture (1880)
- 13 The Cranberries – Zombie (1994)
- 14 Sting – Russians (1985)
- 15 De Zilvervloot – Piet Hein (1844)
- 16 Marlene Dietrich – Lili Marleen (1939)
- 17 Johnny Cash – I won't back Down (1994)
- 18 Dorus – Bij de Marine (1958)
- 19 Rob de Nijs – Jan Klaasen was Trompetter (1973)
- 20 Donovan – Universal Soldier (1965)
- 21 Status Quo – In the Army Now (1986)
- 22 Klein Orkest – Over de Muur (1984)
- 23 Dad's Army Theme Song – Who do You think You are kidding, Mr Hitler (1968)
- 24 The Beatles – Back in the USSR (1968)
- 25 The Ramones – Blitzkrieg Bop (1976)
- 26 Billy Joel – Leningrad (1989)
- 27 Bob Dylan – Masters of War (1963)
- 28 Neil Young – Flags of Freedom (2006)
- 29 Redbone – We were All wounded at Wounded Knee (1973)
- 30 Joop de Knecht – Ik sta op Wacht (1957)
- 31 Rogier van Otterloo – Soldaat van Oranje (soundtrack) (1977)
- 32 Creedence Clearwater Revival – Fortunate Son (1969)
- 33 Black Sabbath – War Pigs (1970)
- 34 Iron Maiden – Aces High (1984)
- 35 Village People – In the Navy (1979)
- 36 Doe Maar – De Bom (1982)
- 37 Sting – Children's Crusade (1985)
- 38 The Band – The Night They Drove Old Dixie Down (1969)
- 39 John Lennon/Plastic Ono Band – Give Peace a Chance (1969)
- 40 Merck toch hoe Sterck (Beleg van Bergen op Zoom) (1626)

Nederlandse militairen tijdens de opname van een radio-uitzending voor het thuisfront aan boord van het troepschip SS Zuiderkruis. Korea, november 1950. (NIMH)

Het danscombo van de Sultan van Ternate, 1902. (NIMH)

Militairen van de Koninklijke Nederlandse Brigade Prinses Irene zingen voor een BBC-programma, Londen 1942-1943. (NIMH)

Ansichtkaart mobilisatietijd, 1939-1940. (NIMH)

Jan speelt een vrolijk wijsje voor een schattig meisje

Ansichtkaart mobilisatietijd, 1939-1940. (NIMH)

Nederlandse militairen luisteren tijdens een gevechtspauze naar een grammofoonplaat van Doris Day. Korea, december 1950. (NIMH)

Discjockey op Hr. Ms. De Ruyter, 1988. (NIMH)

Op de vleugel: "Schele Piet"; Hij speelt een tof soldatenlied!

Steeds meer verhalen

Het waren vermoedelijk de twee wreedste, meest meedogenloze jodenjagers uit de Tweede Wereldoorlog: Eddy M. (1902) en Tonny de C. (1916). Je kunt hun strafdossiers, bewaard in het Nationaal Archief, niet lezen zonder walging en plaatsvervangende schaamte: zo hardvochtig traden ze op tegen hun weerloze slachtoffers, aan wie ze grof geld verdienden. Alleen: Tonny kwam uit een probleemgezin en werd als kind door zijn alcoholische vader mishandeld; Eddy was christelijk opgevoed in een voorbeeldig gezin met een schat van een moeder. Allebei kregen ze voor hun wandaden de doodstraf, die wegens gratie werd omgezet in een langdurige gevangenisstraf.

Die twee vormen voor mij een van de talloze raadsels van de bezettingstijd. De mens bleek tot alles in staat. En daar speelden je afkomst en je opvoeding kennelijk geen rol van betekenis in. De omstandigheden bepaalden voor een groot deel je leven, en je lot. Ik kwam laatst het verhaal tegen van een zestigplusser die in 1944 in een Utrechtse straat het sap van zijn pruimtabak uitspoog. Een deel kwam op de winkelruit van een NSB'er terecht. Er sprong een politieagent tevoorschijn die hem betrapte en hem uitleverde aan de *Sicherheitsdienst*. Hij moest naar Vught en vandaar naar Sachsenhausen. Hij is nooit meer teruggekomen. Dood wegens tabak spugen.

Ander duo, dat nooit uit mijn hoofd wil. André Ossendrijver is 2,5 jaar oud als hij door een jodenjager uit zijn onderduikadres wordt gehaald. Hij is meer dan de helft van zijn jonge leven bij fantastische mensen in Utrecht-Noord heel goed verzorgd geweest. Flipje Plas is vier jaar oud, als hij een paar kilometer zuidelijker in de Utrechtse Rivierenwijk uit de onderduik wordt opgehaald en afgevoerd. André komt nooit meer terug, hij

is vermoedelijk in Auschwitz vergast. Flipje wordt in de crèche aan de Plantage Middenlaan, hoewel kerngezond, direct als een roodvonk-patiëntje geïsoleerd, naar het ziekenhuis gebracht, vandaar ontvoerd en opnieuw bij een onderduikgezin ondergebracht, nu in Friesland. Daar overleeft hij. Voor André is laatst een *Stolperstein* geplaatst – zo leeft hij voort in onze herinnering. Flip is inmiddels over de zeventig, gepensioneerd leraar, die zich geregeld verbaast over de gebeurtenissen in zijn prille jeugd, waaraan hij slechts vage herinneringen heeft.

Dat soort raadsels, dat soort intrigerende levensverhalen – die maken de geschiedenis van bezettingstijd zo fascinerend en tegelijkertijd onbegrijpelijk. En het lijkt wel of er steeds meer ongelooflijke verhalen bij komen. Dat heeft natuurlijk zijn redenen. Heel belangrijk is de openstelling van allerlei archieven. Door nieuwe zoekmethoden en door de zegeningen van het internet komen er steeds meer verhalen tevoorschijn die tot dan toe verborgen waren gebleven.

We kijken bovendien met meer afstand naar die verhalen; we zijn niet langer verlamd in de greep van onwrikbare begrippen als goed en fout of collaboratie en verzet: er was veel méér, het beeld is oneindig geschakeerd, niet zozeer grijs als wel veelkleurig. En bovendien: we zijn, veel meer dan vroeger, geïnteresseerd in de lotgevallen van gewone mensen. Geschiedenis gaat niet langer over koning-keizer-admiraal, maar over je eigen oma, een anonieme beulsknecht uit Amsterdam of een onverschrokken held uit de Biesbosch. Zolang hierover verhalen opduiken, is de Tweede Wereldoorlog nog steeds niet voorbij.

Ad van Liempt

Journalist, schrijver en televisiemaker

FOTO: BEELD EN GELUID

FOTO-ESSAY

Militairen van het NDVN wachten met etensblikken en geïmproviseerd eetgerei in dikke modder. Zuid-Korea, februari 1951. (NIMH)

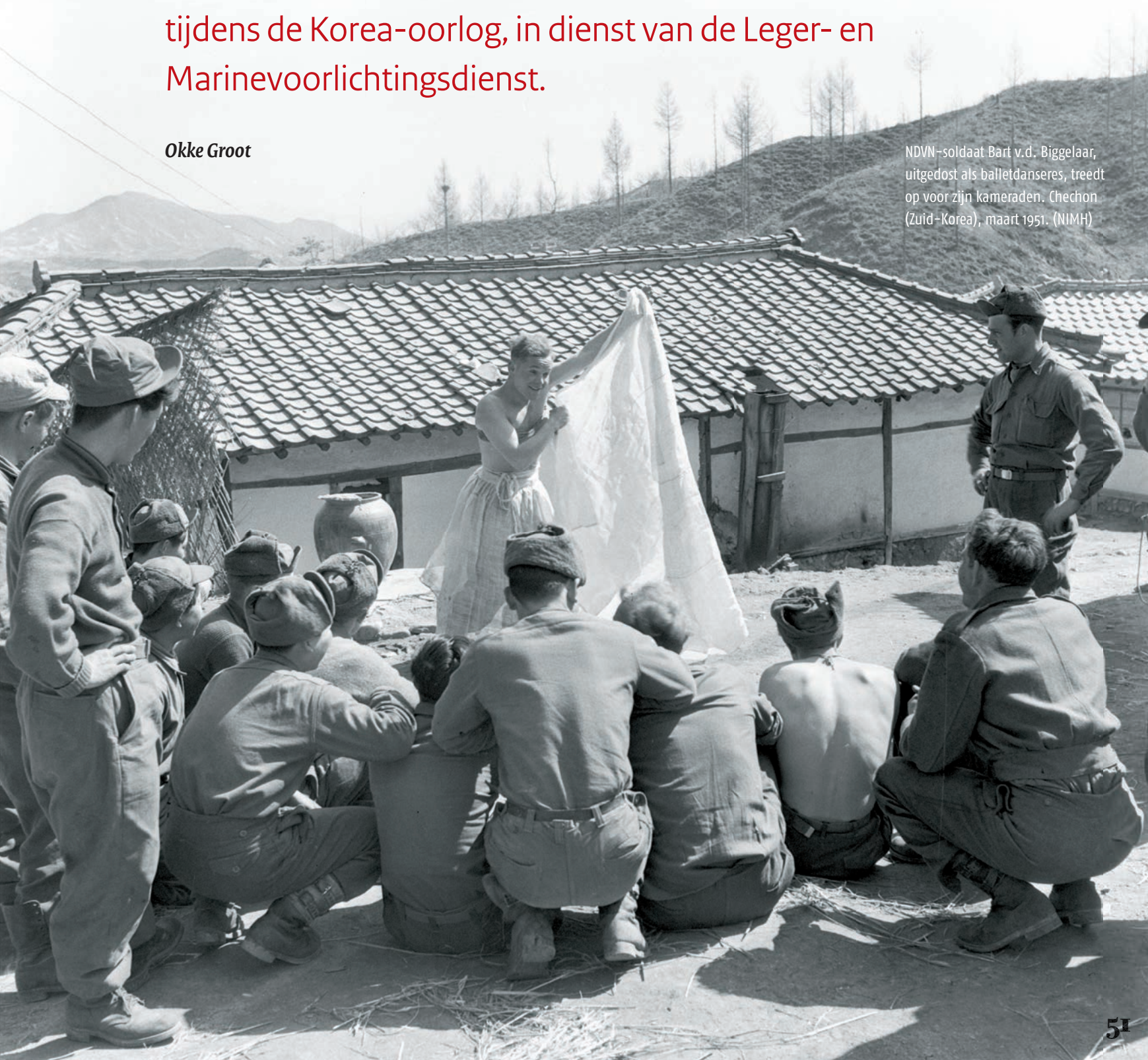
OP DE HUID VAN DE TROEP

DE INDRINGENDE KOREA-FOTO'S
VAN WIM DUSSEL

Een van de kroonjuwelen uit de fotocollectie van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) is de collectie Dussel. Deze collectie bevat de complete reeks foto's die Wim Dussel (1920-2004) maakte tijdens de Korea-oorlog, in dienst van de Leger- en Marinevoorlichtingsdienst.

Okke Groot

NDVN-soldaat Bart v.d. Biggelaar, uitgedost als balletdanseres, treedt op voor zijn kameraden. Chechon (Zuid-Korea), maart 1951. (NIMH)

W

Wim Dussel verbleef van 23 november 1950 tot 23 augustus 1951 in Korea. In die negen maanden maakte hij circa achthonderd foto's. Unieke en waardevolle foto's, omdat Dussel als oorlogscorrespondent de meest bewogen periode van deze oorlog vastlegde.

De in Groningen geboren Dussel diende, na een opleiding bij het U.S. Marine Corps, van 1945 tot 1948 als marinier in Nederlands-Indië. In Indië schreef hij als marinierscorrespondent stukjes in het tijdschrift *Wapenbroeders*. Gaandeweg raakte hij meer geïnteresseerd in fotografie en ontwikkelde hij zich tot fotograferend correspondent van de Marinevoorlichtingsdienst. In 1948 raakte hij tijdens een gevechtsactie gewond, waardoor hij naar Nederland moest terugkeren. Hiermee leek zijn militaire carrière ten einde. De fel anticommunistische Wim Dussel meldde zich echter samen met een vriend bij de werving voor het Nederlands Detachement Verenigde Naties (NDVN), om een bijdrage te leveren aan de strijd tegen het 'rode gevaar'.

Dussel maakte de foto's in Korea met zijn eigen apparatuur en met door hemzelf aangeschafte films. Na terugkeer in Nederland kon hij daarom in 1951 de negatieven komen ophalen bij de Legervoorlichtingsdienst (LVD). Vervolgens kon hij de foto's zelf exploiteren.

Een gewonde militair van het NDVN (later omgekomen) wordt bijgestaan door een kameraad bij de gevechten om Heuvel 975 (Zuid-Korea), mei 1951. (NIMH)

Militairen van het NDVN tijdens een geïmproviseerde maaltijd gedurende een troepenverplaatsing in Wonju (Zuid-Korea), januari 1951. (NIMH)

In Korea fotografeerde hij gevechtsacties, het dagelijks leven, de onderlinge verstandhouding van de militairen en hun omgang met de plaatselijke bevolking. Dussels beelden weten de kijker ook vandaag de dag nog moeiteloos mee te nemen naar het Koreaanse oorlogstoneel en het ruwe leven dat de militairen er leidden. Een leven dat bestond uit hoogte- en dieptepunten. De oorlogsomstandigheden waren gruwelijk, maar de onderlinge kameradschap hield velen op de been. Hoewel Dussel door de militairen die met hem werkten werd gekarakteriseerd als een relatieve buitenstaander, erkenden ze zijn vaardigheid om in woord en beeld een correcte weergave van de oorlog te geven.

Wim Dussel schreef na zijn terugkeer in Nederland het boek *Tjot. Nederlanders in Korea* (1952). Vervolgens archiveerde hij zijn negatieven en borg ze netjes op in een metalen ladekastje in zijn woning. In de jaren erna werkte hij als freelance journalist. In die hoedanigheid maakte hij een aantal grote reizen. Met zijn artikelen in het *Nieuwsblad van het Noorden* en de opbrengsten van publicaties en lezingen over onder meer zijn reizen kon Dussel behoorlijk in zijn levensonderhoud voorzien. Over zijn Korea-periode trad hij weinig in de openbaarheid. In de jaren negentig werden zijn Korea-foto's opgenomen in het beeldarchief van de toenmalige Sectie Militaire Geschiedenis, een van de voorlopers van het huidige NIMH. De rest van Dussels omvangrijke fotoarchief werd na zijn dood ondergebracht bij het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis.

Wim Dussel, slapend voor zijn jeep bij een pauze tijdens de opmars naar Inje (Zuid-Korea), mei 1951. (NIMH)

De veelal vergeten van de vaderlandse

Ary Romijn en de koopvaardij tijdens de Tweede Wereldoorlog

Saskia Klooster

De inzet van onze omvangrijke koopvaardijvloot was tijdens de Tweede Wereldoorlog waarschijnlijk de grootste Nederlandse bijdrage aan de geallieerde oorlogsinspanningen. Een maar al te vaak vergeten onderwerp met vele onbekende helden en heldendaden. En vooral, niet te vergeten, enorme verliezen.

Ary Romijn, gezagvoerder bij de koopvaardij tijdens de Tweede Wereldoorlog. (NIMH)

verhalen handelsvloot

Vaarplicht

Nederland bezat aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog de zevende koopvaardijvloot ter wereld, die zich qua niveau en imago kon meten met de allerbesten. Een troefkaart voor de te leveren oorlogsinspanning. Toen de oorlog in Nederland uitbrak, werd er een 'vaarplicht' afgekondigd, waardoor de zeelieden geen andere keus hadden dan te blijven varen. Weigering werd gezien als desertie en zwaar bestraft. Zo garandeerde de regering het doorvaren van de handelsvloot in oorlogstijd.

Vrijwel onbewapend en niet getraind voor oorlogvoering ging de koopvaardij de oorlog in. Voor de geallieerde zaak was het transport overzee van vitaal belang. De zeelieden bevoeren alle wereldzeeën, waarbij ze voortdurend blootgesteld waren aan de gevaren van de zee en het oorlogsgeweld. Daarom is na de oorlog aan hen de veteranenstatus toegekend.

Zoveel schepen, zoveel zeelieden, zoveel verhalen. Indrukwekkende verhalen van imponerende zeelieden. Dit is het beknopte verhaal van één van hen, Ary Romijn.

Het eerste schip

Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak, was Romijn gezagvoerder bij de koopvaardij, en dat is hij de hele oorlog gebleven. In eerste instantie was hij kapitein van de *Almkerk* en vervolgens van de *Aagtekerk*. De *Almkerk* bevond zich op 16 maart 1941 als alleenvarend schip nabij Freetown (toenmalig Brits-West-Afrika)

in de buurt van een konvooi. Daarmee was het schip een eenvoudig doelwit voor een Duitse onderzeeboot die het konvooi in de gaten hield. De *Almkerk* werd getorpedeerd en zank binnen een kwartier. De bemanning kon zich op het nippertje in de sloepen begeven. Vanwege het grote gevaar pikten de schepen van het nabij varende konvooi de zeelieden in de sloepen echter niet op. De sloepen werden 's nachts door de slechte weersomstandigheden van elkaar gescheiden. Die van gezagvoerder Romijn werd twee dagen later door een Engels schip opgepikt. De tweede sloep, onder leiding van de eerste officier, kwam op 23 maart aan in Frans-Guinee, waar de bemanning door Vichy-Frankrijk enkele dagen gevangen werd gezet.

Het tweede schip

Op 14 juni 1942 viel ook Romijns tweede schip aan de vijand ten prooi. Romijn was inmiddels kapitein van de *Aagtekerk*. Het schip was vanuit Alexandrië vertrokken om zich bij één van de Malta-konvoeien te voegen. De *Aagtekerk* voer echter te langzaam om de snelheid van het konvooi te kunnen bijhouden. De gezagvoerder kreeg orders het konvooi te verlaten. Onder begeleiding van een *destroyer* vertrok de *Aagtekerk* naar de haven van Tobruk. Onderweg viel een groot aantal Duitse bommenwerpers het schip aan. De *Aagtekerk* vloog daarop in brand. Het versterkte stuurhuis kreeg een voltreffer. Enkele bemanningsleden waren op slag dood, anderen raakten zwaar gewond.

Romijns schip de *Aagtekerk*. (NIMH)

ROMIJN

ADD. in HOLL. **PETTERDEN**

RELIGION **N.D.I.** No. **274024**

CIVIC STATUS **WESTDLEIN**

MODEL A IN **28** No. **60**

TICKET OR OCCUPATION **F. RANS**

NATIONALITY **DUTCH**

ALLOTMENT PER **Vol. 11. 1. 1914 P.T.C.**

SHIP **AMERICAN MARTEIN** COMP. **1. 1. 1914** FROM **1. 1. 1914** TO **1. 1. 1914** ENGAGED AS **Stoff capt.** WAGES **600** PERC. **15%** CONDUCT **Good**

REMARKS AND SHORE ADDRESS
 1. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 2. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 3. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 4. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 5. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 6. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 7. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 8. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 9. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 10. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 11. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 12. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 13. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 14. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 15. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 16. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 17. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 18. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 19. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 20. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 21. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 22. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 23. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 24. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 25. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 26. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 27. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 28. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 29. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 30. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 31. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 32. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 33. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 34. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 35. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 36. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 37. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 38. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 39. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 40. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 41. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 42. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 43. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 44. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 45. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 46. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 47. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 48. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 49. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 50. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 51. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 52. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 53. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 54. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 55. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 56. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 57. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 58. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 59. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 60. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 61. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 62. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 63. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 64. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 65. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 66. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 67. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 68. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 69. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 70. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 71. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 72. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 73. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 74. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 75. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 76. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 77. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 78. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 79. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 80. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 81. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 82. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 83. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 84. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 85. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 86. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 87. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 88. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 89. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 90. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 91. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 92. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 93. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 94. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 95. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 96. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 97. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 98. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 99. 1. 1914 - 1. 1. 1914
 100. 1. 1914 - 1. 1. 1914

Persoonskaart van Ary Romijn, afkomstig uit de Londense Collectie Koopvaardij. (NIMH)

Als laatste van boord

Romijn, die zich eerst in het stuurhuis bevond, was net weg-gelopen om te assisteren bij het afvuren van het geschut. Hij werd door de inslag gekatapulteerd tot op het sloependek en was ernstig, onherkenbaar, verbrand aan zijn gezicht, armen en benen. In zijn voet zat een granaatsplinter. Hij begaf zich naar het achterdek en bleef koelbloedig leiding geven. Ook de reddingsboten stonden in brand. Romijn besloot daarom de vlotten te gebruiken. De motor werd gestopt en de brand zo goed mogelijk geblust. Uiteindelijk verliet de bemanning het schip. Romijn sprong als laatste man in zee. Nadat hij was opgepikt door een te hulp geschoten motortorpedoboot verzocht hij de commandant om een drijvende brandspuit om alsnog zijn schip te kunnen blussen. Hij vroeg hem tevens richting het voorschip te varen, omdat hij er echt zeker van wilde zijn dat zich daar geen mensen meer bevonden. In een ziekenhuis in Alexandrië werd Romijn, vanwege de ernst van zijn verwondingen, opgegeven. Wekenlang verloor hij met regelmaat het bewustzijn. Uiteindelijk werd hij per vliegtuig naar Engeland vervoerd. Na vijf maanden revalidatie kon Romijn weer enigszins lopen. Niet veel later vertrok hij als gezagvoerder van de *Randfontein* weer naar zee.

Onderscheidingen

Voor zijn plichtsbefef, moed en volharding ontving Romijn diverse onderscheidingen. Zo kreeg hij het Kruis van Verdienste met Gesp en het Bronzen Kruis met Eervolle Vermelding (later de Bronzen Leeuw). Ook werden aan hem enkele Britse onderscheidingen toegekend. In 1948 werd Romijn, als kers op de taart, benoemd tot Ridder der vierde klasse in de Militaire Willems-Orde. Daarmee was hij een van de meest en hoogst gedecoreerde koopvaardijveteranen. Een fantastisch voorbeeld van de helden en heldendaden die de koopvaardij tijdens de oorlog, verplicht varende voor het vaderland, heeft verricht.

Built 1934

Owners: **Versaigle**

London Agents:

Group	Nett	D.W.	Cubic	Decks	Speed	Cons.
	1044	9114	106 G. 547 B.	10	15	17.7.01

Left Colombo 16.7.44 for Freemantle. Sld. Colombo 16.5.40 loaded 10 deadweight tons. ARR MELBOURNE 1.6.40 - MRD. SYDNEY 7.6.40 - Proceeded to Newcastle

ARR SYDNEY 13.6.40 - SAILED FOR FREEMANTLE 19.7.40 - ARR MELBOURNE 8.7.40 - SAILED MELBOURNE 19.7.40

ARR FREEMANTLE 16.7.40 - SAILED FREEMANTLE 19.7.40 for CAPE TOWN - SAILED CAPE TOWN 7.8.40

ARR CAPE TOWN 15.8.40 - MRD. AYOUBIA 7.9.40 - 3rd ARR CAPE TOWN 13.9.40 - 2nd ARR 9.15.40 - 3rd ARR 14.10.40

ARR CAPE TOWN FOR BEIRA 13.11.40 - ARR BEIRA 14.11.40 - 2nd ARR BEIRA 25.11.40 - ARR LIVERPOOL

ARR BEIRA 3.3.41 - 5th ARR BEIRA 6.3.41 - URGENT TELEGRAM TO NEWYORK 6.3.41 OF 27.3.41 "THE SHIP"

ARR NEW ORLEANS - 5th ARR NEW ORLEANS 5.4.41 - ARR LIVERPOOL 14.4.41 - SAILED LIVERPOOL 16.4.41

ARR CALCUTTA 26.8.41 AND SAILED 6.9.41 - 3rd ARR COLOMBO 15.9.41

ARR CAPE TOWN 30.9.41 (ARR TRINIDAD 10.10.41 AND SAILED 23.10.41)

ARR LIVERPOOL 5.11.41 - LLOYD'S CHS. REPORT: LIVERPOOL, NOV. 7. 1941

REPORTS COLLISION YESTERDAY IN MERSEY PORT WITH BRIDGE BENT

Scheepsbewegingskaart van de *Aagtekerk*, afkomstig uit de Londense Collectie Koopvaardij. (NIMH)

Het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) beheert de zogenoemde Londense Collectie Koopvaardij (LOCK). Deze collectie omvat onder andere de persoonskaarten van de opvarenden van de Nederlandse handelsvloot in de periode van de 'vaarplicht' (1940-1946). Daarnaast zijn in deze collectie ook scheepsbewegingskaarten, bemanningslijsten en examenregisters uit de Tweede Wereldoorlog aanwezig.

VAN APEPAK ...

Jaus Müller

HET ABC VAN HET MILITAIR TAALGEBRUIK

Niet alleen het uniform of het gevechtspak onderscheidt de militair van de burger: militairen hebben ook een eigen taal. Soldatentaal is zowel inventief en doorspekt met humor als soms ook uitermate grof en vrouwonvriendelijk. Soldatentaal heeft vaak een oude herkomst; sommige termen uit Nederlands-Indië worden nu nog altijd gebruikt. Iedere militair anno 2015 weet dat 'barang' (oorspronkelijk uit het Maleis) bagage betekent.

Een eigen taal heeft een sociaal nut. Die dient ter identificatie binnen de groep en functioneert zodoende als interne onderscheiding. Iemand die de 'eigen taal' spreekt, verdient sneller het vertrouwen van de groep. Taal is er ook voor de externe onderscheiding; die tussen militair en burgers. Die laatsten krijgen niet voor niets de term NUBU mee: Nutteloze Burger (er circuleert ook nog een grovere variant).

Hieronder het ABC van het militair taalgebruik in Nederland.

Apepak – uniform. Internationale benaming, vergelijk *monkey suit* of *Affenfrack*

Afblazen – urineren

Afhangen – uitrusting afhangen, tevens synoniem voor een bevalling

Baroe – nieuweling (uit het Maleis)

Baksgewijs – inspectie. Baksmesters controleren hun baksvolk en rapporteren aan de chef d'équipage

Blauwe hap – rijstmaaltijd

Bruine monster – diarree

Butsmuts – helm

Compagniesmoeder – sergeant-majoor-administrateur van de compagnie. Zo genoemd omdat zaken als eten en verlof via deze persoon moesten worden geregeld

Dienstgeheim – stamppot. Zo genoemd vanwege de niet nader te specificeren inhoud

Ekikadewado – een kind kan de was doen

Fietsenmaker – arts die volgens zijn militaire patiënten zijn vak matig verstaat

Faalhaas – iemand die dingen doet die in de ogen van anderen niet bijzonder doeltreffend zijn

Gouden tiet – onderscheidings-teken voor officier die de Hogere Krijgsschool met goed gevolg heeft doorlopen (ook wel 'Gouden zon')

Gifmengers – aanduiding voor de koks

Hemellichaam – officier bij landmacht en Marechaussee, vanwege de sterren in de rangonderscheidingstekens

Horizontale dienst – verplichte rust

Inspectie binnenkant oogleden – slapen

Jan Kaas – de marine

Kanonnenboer – artillerist

KAKO – kaart en kompas

Kanaalkoorts – ziekte die zich openbaart als een schip bijna terug is in Den Helder na een lange reis

Kleurenschema – aan het kleurenschema werken = in de zon liggen

Konijn – kopieerapparaat, i.v.m. het snel vermenigvuldigen

Kombuispraatje – geruchten

Kruizenruiker – militair die qua lengte net aan de minimum keuringseis voldoet

Laro – Landrover

Liboza – linker bovenzak

Meuren – slapen

Meurbaal – slaapzak

Moddertoelage – oefentoelage

NATO-matras – gewillige vrouw met voorkeur voor militairen

Naakt – niet geheel correct gekleed

Optoppen – volgooien of bijvullen van brandstof, olie, water of andere vloeistof. Ook: (te) veel bier drinken

Pantserpet – helm

Passagieren – uitgaan

Pax – persoon

Pendek – onderbroek

Pleun – mariniersbenaming van een militair van de landmacht

Rond archief – prullenbak

Romeo Delta! – regel dat!

Reboza – rechter bovenzak

Snavelen – eten

Spijkerbroek – iemand die vanuit de burgermaatschappij een opleiding tot militair volgt

Stekkeren – flink stuk lopen

Stekkerdoos – vrouwelijke medewerker van de verbindingdienst

Tijgeren – op de buik liggend verplaatsen

Uiensnijder – helikopter

Vleugelmoer – militair met grote oren

Visstick – benaming van een marinier door een landmacht-militair

Wal – mariniersuitdrukking voor alles buiten de kazerne

Worst Kaas – verbastering van worst case

Zendamateur – militair van de verbindingdienst

Zandhaas – bijnaam voor een infanterist

Bronnen:

Leen Verhoeff, *Soldatenwoordenboek* (Amsterdam 1995); Fré Harmsen, *Van baroe tot branie. Termen en zegswijzen bij de Koninklijke Marine* (Den Haag 1991); observaties van de auteur.

...TOT ZANDHAAS

DE POPULARITEIT VAN LUCHTHELDEN TIJDENS DE EERSTE WERELDOORLOG

De Britse *flying ace*
Arthur Rhys-Davids (1897-1917):
27 luchtoverwinningen,
daarna zelf prooi.
(Portret door William Orpen)

Idols '14-'18

Rolf de Winter

Iedere tijd kent zijn iconen. In vroeger eeuwen populariseerde de Rooms-Katholieke Kerk de levens van een schare heiligen en bezongen minstrelen de levensloop van koene ridders. In onze tijd zijn het vooral topsporters en popsterren die zich mogen verheugen in een grote populariteit en soms aanspraak kunnen maken op een iconische status.

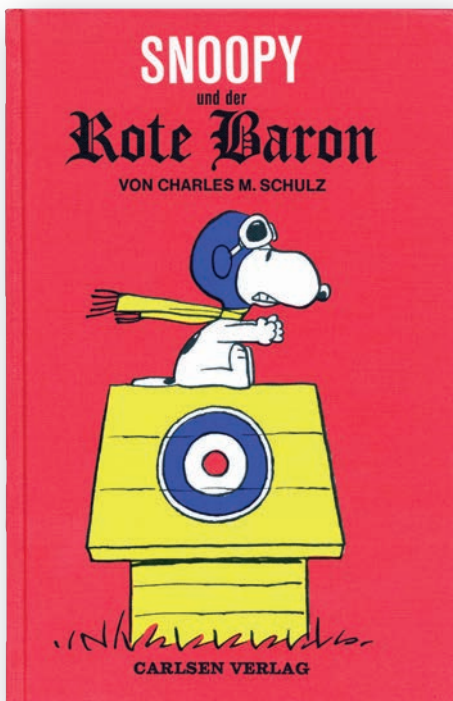
De populariteit van de militair vertoont door de eeuwen heen een grilliger beeld. Goed, er zijn gerespecteerde veldheren en geliefde admiraals geweest die hun successen 'uitbetaald' zagen in allerhande titels, standbeelden, monumenten en speelfilms. Maar de meeste militairen vervulden hun taken in een zee van anonimiteit en raakten weldra in de vergetelheid. Niet zelden was de militair onderwerp van spot en verachting en werd hij gehaat als het kwalijke instrument van repressieve machten.

The Red Baron Manfred von Richthofen (1892-1918): grensoverschrijdend idool, onbeperkt houdbaar. (Fotograaf onbekend)

Albatros D.III-jachtvliegtuigen van *Jagdstaffel 11* achter het front in Noord-Frankrijk. De D.III was populair onder de Duitse azen. (NIMH)

De Rode Baron maakt zich gereed voor een vlucht. Dikke jas, sjaal en moonboots als wapen tegen de kou. (Fotograaf onbekend)

Stripheld Snoopy jaagt op de Rode Baron.
Charles M. Schulz, *Snoopy und der Rote Baron*
(Reinbek 1967).

Zeeuwse vrouwen poseren bij een
'verdwaaide' Duitse Albatros-jager,
Breskens september 1917. (NIMH)

Smeltende vrouwenharten

Een uitzondering hierop vormden de militaire aviateurs die een hoofdrol speelden in de eerste luchtoorlog uit de geschiedenis. De luchthelden uit de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) werden aan weerszijden van de loopgraven tot in de uithoeken van de oorlogvoerende naties niet alleen door het volk geadoreerd en geromantiseerd, maar tevens door hun superieuren gefêteerd en gecoreerd. Terwijl uitblinkende vliegers, de *flying aces* of zogenaamde vliegerazen, aan het front postzakken vol fanmail ontvingen – al dan niet met (on)eerbare voorstellen – smolt in het achterland menig vrouwenhart bij de gedachte aan een romance met zo'n onweerstaanbare luchtridder. Ontelbare jongelingen fantaseerden over heroïsche en zelfs 'sportieve' luchtduels, waarbij de held in zijn duivelse vliegmachine staaltjes van luchtacrobatiek ten beste gaf om uiteindelijk na een serie duizelingwekkende *loopings*, *rolls*, *halfrolls* en *villes* zijn gerespecteerde tegenstander met een welgemikte vuurstoot van zijn mitrailleurs naar de eeu-

wige jachtvelden te zenden. Als de strijd ergens *frisch und fröhlich* was, dan was het wel in de derde dimensie, het luchtruim. De heldenstatus die de vliegeniers in de loop van de oorlog verwierven, dankten zij niet uitsluitend aan hun eigen verdiensten. Geholpen door militaire communiqués, waarin de daden van het vliegerkorps breed werden uitgemeten, gooide zowel de Duitse als Franse pers vanaf medio 1916 alle remmen los. De krantenkolommen vulden zich met verhalen over de luchtstrijd. Oorlogsverslaggevers interviewden de vliegers en portretteerden hun onderwerpen en détail. In tijdschriften en kranten verschenen scorelijsten van luchtoverwinningen waarin de namen en posities op de ranglijst precies stonden genoteerd. Prentbriefkaarten met portretfoto's van de luchtridders vonden – als voorlopers van de hedendaagse voetbalplaatjes – gretig aftrek. Uit propagandistische overwegingen stimuleerde de legerleiding de media-aandacht van harte. Van het vastgelopen front was immers weinig opbeurends te melden; naast de eindeloze

gepubliceerde verlieslijsten van gesneuvelde loopgraafsoldaten, was een tot de verbeelding sprekend heldenepos over een vliegeraas met een groeiende lijst luchtoverwinningen meer dan welkom.

Heldenuitvaart

Van verschillende zijden werden succesvolle vliegers in de watten gelegd. Na een luchtoverwinning ontvingen zij bijvoorbeeld geldpremies van gefortuneerde ondernemers als André Michelin en Giovanni Pirelli. In Frankrijk kregen de vliegers na een luchtzege een gouden horloge, in Rusland hielp de bezorgde tsarina de vliegers aan warme kleding en in Duitsland zond Kaiser Wilhelm II persoonlijke brieven en gesigneerde portretfoto's van hemzelf naar de door hem bewonderde jonge vliegers. Behalve met speciaal vervaardigde overwinningstroeën als zilveren *Ehrenbecher*, gingen de luchtazen ook aan de haal met een onevenredig groot aandeel van de hoogste dapperheidsonderscheidingen, zoals het Britse *Victoria Cross*, de Franse *Légion d'Honneur* en de Pruisische *Pour le Mérite* (of *Blaue Max*).

Frisch und fröhlich – een Duitse
luchtwaarnemer lost proefschoten.
(NIMH)

Indien een beroemde vlieger tijdens een luchtgevecht het onderspit dolf, kon hij rekenen op een vorstelijke uitvaart. Vooral de Fransen en Duitsers pakten in een dergelijk geval groots uit. De heldenbegrafenis van *Oberleutnant* Max Immelmann, die als eerste vliegenier de *Blaue Max* in de wacht sleepte en vijftien bevestigde luchtoverwinningen behaalde, werd in juni 1916 geësceneerd als een wagneriaanse opera. Verscheidene prinsessen en meer dan twintig generaals gaven acte de présence. Terwijl het Duitse Rijk een dag van nationale rouw afkondigde, dropten vliegers van het *Royal Flying Corps* uit respect voor de gevallen opponent per parachute een grafkrans achter de Duitse linies.

De meeste militaire vliegers lieten zich hun populariteit welgevallen. Als strijders in een 'nieuwe tak van sport', de luchtoorlog, vormden zij spoedig een apart slag met een eigen subcultuur. Bij veel vliegende eenheden, die doorgaans op relatief geïsoleerde plaatsen achter het front waren gestationeerd, heerste een sfeer van studentikoze bravoure

waarin de vliegers op een ongedwongen, informele wijze met elkaar omgingen. Hier en daar week de etiquette van de vliegeniers nogal af van die van de rest van de krijgsmacht. De exorbitante vliegeroutfit, de aparte haardracht (*coupe fighter pilot style*: het haar met veel vet strak naar achteren gekamd) en de bont beschilderde vliegtuigen met persoonlijke emblemen, spreuken en symbolen zijn daarvan voorbeelden. Ook het cultiveren van eigen (bijgelovige) rituelen en jargon, de 'vliegertaal', droeg bij aan de aparte status. Hun onconventionele optreden deed geenszins afbreuk aan hun populariteit.

Eeuwige roem

Behalve alle plezierige kanten van het vliegerbestaan kende de oorlogsvliegerij ook een schaduwzijde. Het werk was levensgevaarlijk en kende afgrijselijk hoge *casualty rates*. Voor oorlogsvliegers gold een lage gemiddelde levensverwachting; een Britse frontvlieger maakte amper tien weken vol. De vliegerij ging gepaard met een zware fysieke en psychi-

sche belasting. Afgezien van het vliegen in een open, onverwarmde cockpit met oorverdovend motorgebrul en snijdende wind, bezorgde het luchtgevecht de vlieger veel stress, die vaak pas na de missie tot een terugslag leidde. Bij het vliegerkorps waren zenuwtrekken, nachtmerries, slapeloosheid, maagproblemen en trillende handen of ledematen schering en inslag.

Zelfs de succesrijkste vliegers liepen het risico van jager tot prooi te worden. Dat overkwam uiteindelijk ook de bekendste luchtheld uit de Eerste Wereldoorlog. *Freiherr* Manfred von Richthofen, de Rode Baron, raakte ondanks zijn tachtig luchtzeges geleidelijk *abgekämpft*. Zijn dood na een luchtgevecht op 21 april 1918 dompelde Duitsland in rouw en betekende een dreun voor het moreel. De geplaagde Duitse natie verloor op pijnlijke wijze haar meest geïdealiseerde vliegeridool. Zijn immense populariteit, evenals die van zijn vliegende rivalen, overleefde de oorlog echter ruimschoots.

Ménage à trois: rats, kuch en bonen

Sven Maaskant

Voor militairen is eten heilig, want op een lege maag is het slecht vechten. Dat was vroeger niet anders. Maar Paresto, de bedrijfscateraar van Defensie, en de *meals ready to eat* (MRE) bestonden toen nog niet. Dus wat aten ze? En vooral: hoe zag het soldatenhuishouden eruit? Frederik duikt in de geschiedenis van de menage.

Toezicht van de menagemeester

Neem een willekeurig jaar, zeg 1881. De landmacht had ongeveer 25.000 man onder de wapenen, in meerderheid dienstplichtige militairen. Drie keer per dag dachten zij allemaal aan hetzelfde: hun *rations*. De ongehuwde soldaten en korporaaals betaalden zelf voor de kost via de zogeheten menage, een beproefd stelsel dat ten grondslag lag aan het huishouden van de militair in vreedstijd. Om te voorkomen dat militairen hun soldij verkwanselden, vloeiende het in een kas die de menagemeester beheerde. Hij, een sergeant, schafte bij de plaatselijke middenstand allerlei zaken aan die

niet van rijkswege werden verstrekt, zoals brandstoffen, keukengereedschap, schrijfgerei en slappe was voor het onderhoud van het leerwerk, maar vooral levensmiddelen. Bovendien hield deze sergeant toezicht op de zindelijkheid van de koks en de keuken. Behalve twee soldaten, zagen de heren officieren van de plaatselijke Voedingscommissie toe op de gang van zaken. Op het menu stonden soep, aardappelen of rijst, de 'middaggroenten', vlees of spek en het zogeheten munitiebrood (het kuch). Voor het kuch hoefde een militair geen soldij af te staan, want dat betaalde het rijk. De militair ontbeet met soep. Voor het middagmaal kwam soms weer soep, maar meestal rats – een verbastering van ratatouille – op tafel. 's Avonds was er kuch met kaas. De soldaten dopten zelf hun boontjes, schilden de aardappelen en aten hun potje groepsgewijs op de chambree, oftewel de legeringskamer.

Gesjoemel met de soep

Op het eerste gezicht leek er weinig mis met het menagestelsel. Een goede menagemeester zorgde voor een voedzame maaltijd en dat was voor veel dienstplichtigen al heel wat. Thuis moesten zij het vaak met minder stellen. Maar de menage had ook een keerzijde. In de eerste plaats wisten de deelnemers aan

Het keuren van de aardappelen door de Voedingscommissie. Een prent uit *De Stokvischorders* uit 1884. Deze satire haakt in op de strikte naleving van de voedingsvoorschriften destijds. (NIMH)

Nogmaals *De Stokvischorders*. Gezellig aardappels schillen op de zonovergoten binnenplaats van de kazerne. (NIMH)

de menage nooit over welk deel van hun soldij ze zelf konden beschikken. Overschotten in de menagekas werden achteraf verrekend met de deelnemers, vaak met onvoorspelbare uitkomsten.

De administratieve rompslomp die bij de menage kwam kijken was trouwens aanzienlijk en een fout met verrekeringen – de ‘verdeeling’ – was gauw gemaakt. Ook met de ‘eischen der hygiëne’ nam men het niet altijd even nauw. Of het ging mis bij de aanschaf van levensmiddelen, want de leden van de Voedingscommissie wisten vaak van toeten noch blazen als het op kwaliteitscontrole aankwam. Vooral de hoeveelheid vet in het vlees was een heikel punt. Dan was het weer te veel, dan weer te weinig. Een sluwe slager sjoemelde daar wel eens mee en dan zaten de militairen met de gebakken peren.

Als de soep te mager was of de rats smake-loos moesten de menagemeester en de Voedingscommissie het ontgelden. De

eerste zou met de kas knoeien. De commissieleden zouden bij de keuring meer op het plaatselijk schoon dan op het vetgehalte van het vlees letten. Zulke verdenkingen sloegen al snel om in wantrouwen. En wantrouwen schaafde het moreel. Eten, met andere woorden, is de hoeksteen van het leger.

Tegen het menagestelsel was nog een tweede bezwaar in te brengen. Het was onderdeel van de vredesbedrijfsvoering van het leger, maar bij een mobilisatie kwam de voeding van militairen plotsklaps geheel ten laste van de schatkist. Dat was een zeer ingrijpende omslag. Tegelijkertijd met het omgooien van het voedingsstelsel nam de legersterkte immers ook geweldig toe. Bij de mobilisatie van 1870 bijvoorbeeld groeide het leger met bijna 250 procent.

Rijksvoeding

Er was een alternatief: Rijksvoeding. Zou het niet beter zijn als het rijk voor de voeding van zijn militaire onderdanen opdraaide? Het idee leefde in 1881 al langer binnen het leger. Velen onderkenden dat dit nieuwe stelsel een aantal nadelen van de menage kon wegnemen. Maar men ging niet over één nacht ijs. Eerst zette het leger in op centralisatie. Er verschenen bijvoorbeeld militaire slachterijen, waar het vlees onder streng toezicht werd geslacht. Tevens ging het leger op grotere schaal centraal inkopen, wat de handhaving van de steeds strengere voedingsvoorschriften vereenvoudigde. Bovendien hoefden de militairen niet langer hun volledige soldij in de menagekas te storten.

Na een proefneming bij enkele garnizoenen was het in 1895 zover. Het aloude menagestelsel week voor het systeem van Rijksvoeding. De ontwikkelingen pasten in een patroon van toenemende staatszorg en, voor wat betreft de soldijkwestie, een wat modernere kijk op het zelfbeschikingsrecht van de militair.

RECEPT

RATS

Benodigheden

Een forse pan
Flinke trek

Ingrediënten

4 delen aardappelen
2 delen bruine bonen
1 deel gesneden winterwortelen
1 deel spek
4 delen uien
smout (vet) en zout

Bereidingswijze

Schil en snijd de aardappelen in blokjes. Kook ze samen met de bruine bonen en wortel gaar. Snijd de uien en het spek in stukken en bak ze bruin en gaar. Giet de gekookte groenten af. Meng er een flinke lepel smout door en roer er tot slot het spek en de uien door.

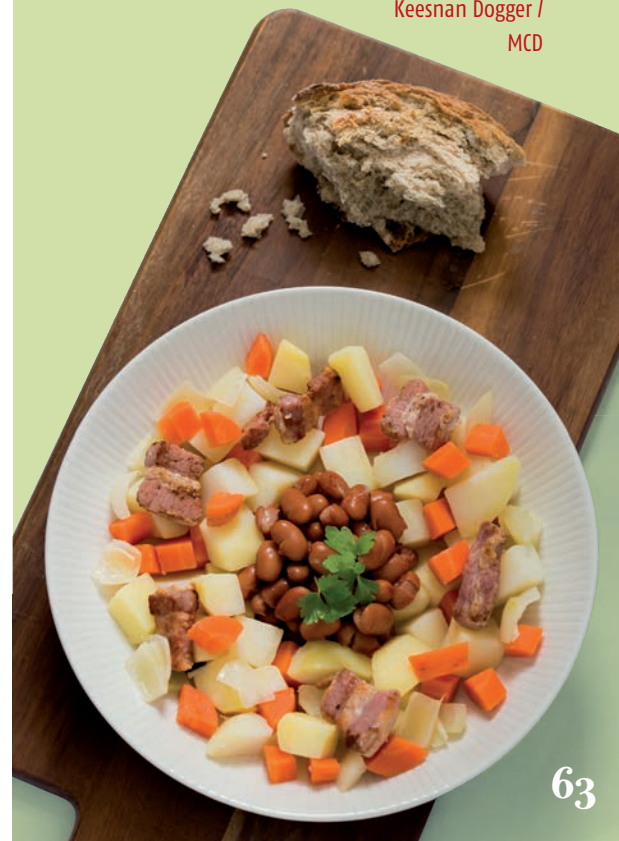
Serveertip

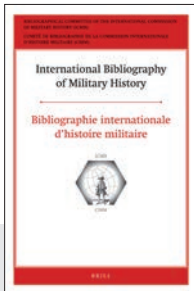
Lekker met kuch!

Foto:
Keesnan Dogger /
MCD

Een viertal weinig fijnbesnaarde, maar goed besnorde koks wassen de piepers voor het personeel van een fort in de Stelling van Amsterdam. (NIMH)

International Bibliography of Military History

Editor-in-Chief: **Mauro Mantovani**,
Military Academy (MILAK), ETH Zurich

The IBMH offers its readers and authors a platform that includes original research articles on any military historical topic from antiquity to the contemporary period.

- 2015: Volume 35, in 2 issues
- ISSN 0378-7869 / E-ISSN 2211-5757
- Institutional Subscription rates
Electronic only: EUR 122 / US\$ 168
Print only: EUR 134 / US\$ 185
Electronic & print: EUR 146 / US\$ 201
- Individual Subscription rates
Print or Electronic only: EUR 45 / US\$ 62
- brill.com/ibmh

May 1940

The Battle for the Netherlands

Edited by **Herman Amersfoort**
and **Piet Kamphuis**

Drawing on new research, this book provides the first comprehensive English-language account of the German assault on the Netherlands in May 1940. It presents fresh and incisive analyses of German and Dutch actions at tactical, operational and strategic levels.

- April 2010
- ISBN 978 90 04 18438 1
- Hardback (xii, 466 pp., 16 pp. full colour, approx. 200 illus.)
- List price EUR 100 / US\$ 130
- *History of Warfare*, 57
- brill.com/hw

Slechts
€ 14,95

Samenstelling en teksten door
Okke Groot, inleiding en eind-
redactie door Ben Schoenmaker.

12,2 x 16,3 cm
384 pagina's
Meer dan 350 foto's in kleur en
zwart-wit

In samenwerking met het Nederlands Instituut voor Militaire Historie

Slechts
€ 14,95

Samenstelling en teksten door
Henk Kauffman, Erwin van Loo
en Rolf de Winter.

12,2 x 16,3 cm
384 pagina's
Meer dan 350 foto's in kleur en
zwart-wit

Verkrijgbaar in de boekhandel of bestel op www.wbooks.com

W BOOKS *De uitgever van geschiedenis en kunst*

A GENTLE OCCUPATION

Dutch military operations
in Iraq, 2003-2005

Verkrijgbaar via de boekhandel of
orders@lup.nl

€ 39,50

Arthur ten Cate
Thijs Brocades Zaalberg

LEIDEN
UNIVERSITY PRESS

Uitgaven in samenwerking met het
Nederlands Instituut voor Militaire Historie

Kroniek der Zeemacht
door M.A. van Alphen e.a.
ISBN 978 90 6707 640 1
498 blz., geb., 72,50 euro

In dit schitterend geïllustreerde boek worden de hoogte- en dieptepunten van vijf eeuwen Nederlandse marineschiedenis van dag tot dag beschreven. Een naslagwerk voor iedereen met belangstelling voor het maritieme verleden van Nederland.

Het Staatse Leger IX
door H.L. Zwitzer e.a.
ISBN 978 90 6707 659 3
946 blz., geb., 55,— euro

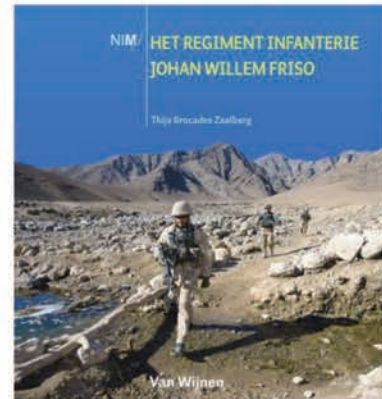
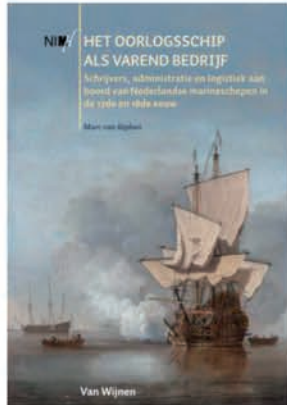
De periode tussen de Vrede van Utrecht (1713) en de val van de Republiek (1795) staat in dit kloeke deel centraal. Nauwgezette krijgsbeschrijvingen en haar-scherpe analyses worden aangevuld met uitgebreide bijlagen over officieren, regimenten en vestingen.

B.V. Uitgeverij De Bataafsche Leeuw
website: www.bataafscheleeuw.nl

Uitgeverij Van Wijnen - Franeker

Enkele belangwekkende NIMH-uitgaven:

*

Marc van Alphen, *Het oorlogsschip als varend bedrijf*, 2014, ISBN 9789051944884, geïllustreerde paperback, € 34,95

In deze studie gaat het niet, zoals zo vaak, om de bevelhebber op zoek naar roem en fortuin, maar om de dekokofficier die tijdens een zeeslag pal naast hem stond. De schrijver vormde een cruciale schakel binnen de marineorganisatie van de Republiek der Verenigde Nederlanden.

*

D.C.L. Schoonoord, *Pugno pro patria*, 2012, ISBN 9789051944556, geïllustreerde paperback, € 39,50

Pugno Pro Patria beschrijft vanuit Haags perspectief het wel en wee van de Koninklijke Marine in de tweede helft van de twintigste eeuw. De rode draad door dit intrigerende verhaal is de voortdurende spanning tussen de tomeloze ambitie van de Marinestaf en de beperkt beschikbare fondsen om een omvangrijke vloot te verwezenlijken met materieel dat aan de hoogste kwaliteitseisen voldeed.

*

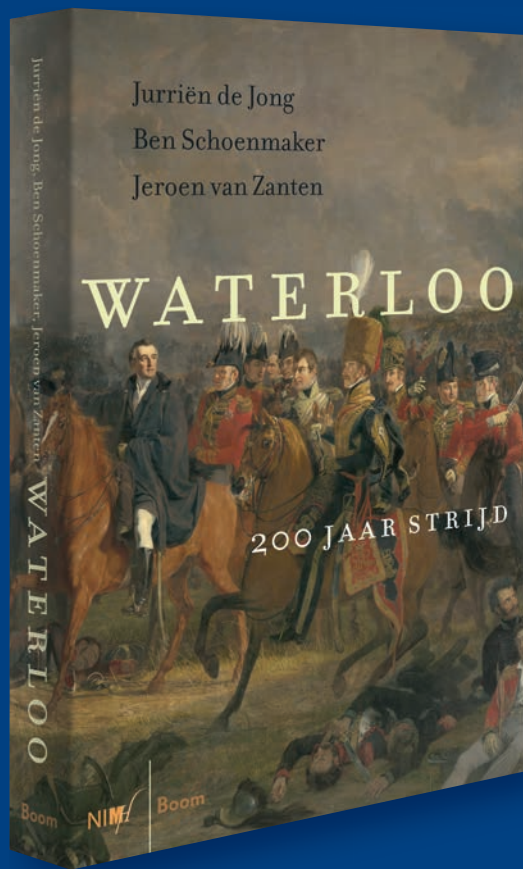
Thijs Brocades Zaalberg, *Het regiment infanterie Johan Willem Friso*, 2011, ISBN 9789051944303, geïllustreerde paperback, € 24,95

Dit boek beschrijft de geschiedenis van de militairen van JWF en zijn voorgangers, het 1e en 9e Regiment Infanterie. Het besteedt aandacht aan hun strijd tijdens de Belgische Opstand in de jaren dertig van de negentiende eeuw, tijdens de meidagen van 1940 en in Nederlands-Indië van 1945 tot 1950. Uiteraard gaat het tevens uitgebreid in op de inzet van 44 Pantserinfanteriebataljon JWF, dat thans de traditie van het regiment handhaaft en is ingezet in crisisgebieden als Libanon, Bosnië en de Afghaanse provincies Uruzgan en Kunduz.

*

Voor deze, en vele andere (militair)historische uitgaven gaat u naar de webwinkel van Wever Van Wijnen: www.wevervanwijnen.nl/geschiedenis.html

Vaandeldragers van Uitgeverij Boom

Waterloo 200 jaar strijd

Jurriën de Jong, Ben Schoenmaker en Jeroen van Zanten

*Van Zanten schreef eerder de biografie van Koning Willem II *****

Op 18 juni 2015 is het tweehonderd jaar geleden dat Napoleon zijn Waterloo vond. Over de strijd zijn talloze Engelse, Franse en Duitse boeken, films en documentaires verschenen. In België en Nederland is de aandacht voor de slag bij Waterloo altijd veel geringer geweest. Dat is vreemd, want ook Belgen en Nederlanders vochten mee en hun aandeel was belangrijker dan men vaak denkt. In dit rijk geïllustreerde boek wordt hun verhaal verteld.

ISBN 9789089534743 | paperback | 328 blz. | € 19,90 | Verschijnt 9 juni

MILITAIRE GESCHIEDENIS VAN NEDERLAND Oorlogen overzee

Militair optreden door compagnie en staat buiten Europa 1595-1814

Nederlands Instituut voor Militaire Historie

Al voordat Nederland een koninkrijk werd, waren de lage landen meer dan tweehonderd jaar militair actief in Azië, Afrika en Amerika. De soldaten en zeelui streden in de Oost en de West tegen Europese concurrenten en tegen inheemse tegenstanders. Dit monumentale werk beschrijft de complexe activiteiten van de krijgsmacht in de overzeese gebieden.

Na het succesvolle boek over de Tachtigjarige Oorlog, dat nu al geldt als een standaardwerk, is dit het tweede deel in de reeks Militaire Geschiedenis van Nederland.

ISBN 9789089533586 | gebonden | 500 blz. | € 45,00 | Verschijnt 29 juni

Opvolger van
het succesvolle
'De Tachtigjarige
Oorlog'